

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ**

Obor: politologie

**Emil Hácha tzv. státním prezidentem Protektorátu
Böhmen und Mähren**

(bakalářská práce)

Autor: Jakub Šafr

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rataj, CSc.

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a vyznačil všechny citace z použitých pramenů a odborné literatury.

V Praze dne 17. 5. 2012

Poděkování:

Děkuji panu prof. PhDr. Janu Ratajovi, CSc. za jeho odborné vedení a zajímavé podněty, za trpělivost a čas, který mi věnoval. Znalosti a zkušenosti pana profesora pro mě byly cenným inspirativním zdrojem a velmi mně pomohly při psaní této práce.

Abstrakt:

JUDr. Emil Hácha patří mezi nejkontroverznější postavy našich moderních dějin. V povědomí národa je znám především jako tzv. státní prezident Protektorátu Čechy a Morava a symbol kolaboranta v letech 1939-1945. Názory mezi historiky na jeho působení v pozici nejvyššího protektorátního představitele se různí. Jedni jej považují za oběť tragické doby a symbol vzdoru, který do posledních chvil bojoval za záchranu českého národa. Někteří současní tendenční publicisté a radikální konzervativci ho dokonce staví do pozice hrdiny v okupované vlasti. Jiní historici jej obviňují ze zrádovství a kolaborace, jimiž pomohl legitimizovat okupační systém. V případě Háchy se jednalo o specifickou podobu kolaborace s prvky retardace. Tento proněmecký aktivismus měl kořeny především v jeho politicko-ideologické orientaci antiliberálního radikálního konzervativce s historicko-státoprávní vizí pojetí české státnosti v rámci Svaté říše římské národa německého. Svoji koncepci aplikoval E. Hácha ve vztahu k nacistické třetí říši. Háchova použitelnost pro nacisty spočívala v jeho zažité úřednické povinnosti poslouchat nadřazené autority. Hácha nepatřil k vyznavačům nacistické doktríny, nicméně svojí politikou ústupků umožnil nacistům ovládnout zbylou část českého území a i přes své národní cítění vedl nechtěně český národ k faktickému zničení. Na rozdíl od českých fašistů a aktivistických kolaborantů pod vedením E. Moravce byl pro nacisty nejvhodnějším partnerem k uskutečnění konečného řešení české otázky a následné germanizace. Ačkoli ztělesňoval Hácha jako tzv. státní prezident soudobý symbol kolaborace, je možné se v současnosti setkat s názory, které jeho činy historicky mylně reinterpretovaly a ve výsledku omlouvají či dokonce zveličují.

Klíčová slova: Emil Hácha, tzv. státní prezident, Protektorát Čechy a Morava, kolaborace

Abstract:

JUDr. Emil Hacha is one of the most controversial figures of our modern history. He is best known as the so –called State president of the Protectorate of Bohemia and Moravia and the symbol of collaborator in 1939 – 1945 in the awareness of the nation. Opinions of his activity in the position of supreme protectorate official are different among historians. Some consider him to be a sacrifice of the tragic time and symbol of resistance who fought to the last moments to save the Czech nation. Some present tendentious publicists and radical conservatives find him even as the hero in occupied country. Others accuse him of treachery and collaboration, which helped to legitimize the occupation system. In the case of Hacha it was a specific form of collaboration with elements of retardation. This pro-German activism consisted mainly in his political-ideological orientation of antiliberal radical conservatives with historical-constitutional vision of concept of the Czech statehood in terms of Holy Roman Empire. E. Hacha applied his conception to Nazi III. Empire. Hacha's applicability for Nazis lay in his typical clerical duty to obey the superior authorities. Hacha doesn't belong among the adherents of Nazi doctrine, but his appeasement policy allowed to Nazis to dominate over the remaining Czech territory and despite of his national feeling he led inadvertently the Czech nation to factual destruction. He was for Nazis the most appropriate partner for their realization of final solution of Czech issue and subsequent Germanization instead of the Czech fascists and the active collaborators of E. Moravec. Although Hacha as the state president represented the contemporary symbol of collaboration, some nowadays opinions reinterpret his acts mistakenly and in its result they apologize or even overstate Hacha's collaboration.

Key words: Emil Hacha, so-called State president, Protectorate Bohemia and Moravia, collaboration

OBSAH

Úvod	2
I. INSTITUTE ÚŘADU STÁTNÍHO PREZIDENTA V SYSTÉMU NĚMECKÉ OKUPAČNÍ SPRÁVY	5
1. Organizace veřejné moci v Protektorátu Čechy a Morava	6
2. Fikce „protektorátní autonomie“	11
II. VIZE E. HÁCHY A DOBOVÝ OHLAS JEHO POLITIKY	16
1. Háchova historicko-státoprávní koncepce	16
2. Emil Hácha prezidentem Česko-Slovenska a osudový březen 1939	22
3. Emil Hácha jako protektorátní prezident	28
4. Emil Hácha v názorech domácího a zahraničního odboje	38
5. Typ Háchovy kolaborace	43
III. SOUČASNÉ INTERPRETACE A REFLEXE E. HÁCHY	50
Závěr	58
Prameny a odborná literatura	62
Soudobé prameny:	62
Odborná literatura:	62
Přílohy	65

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je jedna z nejkontroverznějších postav českých dějin 20. století, JUDr. Emil Hácha, prezident druhé Česko-Slovenské republiky a tzv. státní prezident německého Protektorátu Čechy a Morava.

E. Hácha hrál ústřední roli v protektorátní správě a protektorátní politice, a proto dnes nemůže uniknout pozornosti českých historiků specializujících se na okupaci českých zemí v letech 1939- 1945. Jeho místo v naší novodobé historii je předmětem mnoha diskusí, které nabývají v současné době na intenzitě. Přitom problematika českého vazalství a kolaborace byla odsunuta vzhledem k systémovým změnám po roce 1948 na dlouhé období do pozadí. Otevřena byla až ve spojení s procesem politického uvolňování v 60. letech, kdy vznikají i první studie na téma kolaborantství E. Háchy (např. práce T. Pasáka). V posledních letech je pak možné věnovat se složité protektorátní problematice mnohem hlouběji a stejně tak i veřejně známým osobnostem, které stály v čele protektorátní správy. Důvodem pro to je skutečnost, že došlo ke zpřístupnění dosud pro historiky uzavřených archivů a ke značnému posunu ve svobodě bádání, což znamenalo pro českou historickou obec obrovský přínos v podobě nových, dosud nezveřejněných informací.

Dosavadní stav poznání v otázce kolaborace E. Háchy se odvíjí podle zaměření jednotlivých autorů, které je patrné z jejich prací. Biografie T. Pasáka klade faktograficky důraz na Háchovu politickou činnost v dobovém kontextu a je cenným příspěvkem k českému politickému aktivismu za okupace. Háchovou politikou v období Protektorátu Čechy a Morava se zabývají rovněž publikace R. Kvačka a V. Machálka, přičemž první jmenovaný se v závěru snaží o částečnou analýzu druhu Háchova kolaborantství. Studie J. Rataje jsou naopak hlubokým politologickým rozborem poměrů druhé republiky resp. protektorátu a v rámci nich také kroků státního prezidenta. Uvedený historik si všímá hlavně Háchovy ideologické orientace a historicko-státoprávní koncepce jako hlavních příčin jeho ústupnosti v úřadu.

Historikové se ve svých názorech odlišují. Na Háchovu politiku se dívají smířlivěji Tomáš Pasák, teolog Vít Machálek, v jistém pohledu i autorská dvojice Dušan Tomášek a Robert Kvaček. Jeho horlivým zastáncem je také Josef Tomeš ze Společnosti Dr. Emila Háchy v Praze. Výše zmínění autoři připisují Háchovi roli tragické postavy v tragické situaci a částečně jej považují za nepřímou oběť doby. T. Pasák a R. Kvaček nepopírají

kolaborantskou činnost dr. Háchy, nicméně ji ve svých závěrech omlouvají. Nemluví v tomto směru otevřeně o aktivistické formě kolaborace, spíše o určité formě pasivního odporu na základě teorie a volby „menšího zla“. V. Machálek jako katolický konzervativce podle teologického principu logicky hájí katolicko-konzervativní selhání E. Háchy a vyzdvihuje Háchu jako vzdělaného právníka s vysokým morálním kreditem. Argumentace daných historiků je irelevantní, neboť postrádá detailnější analýzu Háchovy politicko-ideologické orientace, resp. zcela opomíjí jeho katolicko-konzervativní koncepci existence české státnosti v rámci nadstátního útvaru, který zaručí Čechům přežití.

Opačný názor reprezentují Háchovi odpůrci, kteří v něm naopak spatřují zapřisáhlého austroslavistu, podporujícího svými stálými ústupky nacistickou politiku. Neupírají mu jeho lidský portrét, zároveň však ukazují na to, že Hácha jako katolický konzervativce, byl odpůrce moderní československé státnosti a liberální demokracie a levice natolik, že sympatizoval s autoritářskými režimy a příliš si idealizoval nacismus a III. říši. Ta pro něj v porovnání s liberalismem a socialismem představovala menší zlo, protože stejně jako konzervativci dbala o kontinuitu řádu. Háchovi kritici soudí, že nepřijetí jeho autonomistické historicko-státoprávní koncepce německou stranou vedlo u něj k jisté formě zhrzení, které se v konečné fázi přeměnilo na bezmeznou devótnost k říši a jejím představitelům. K této druhé skupině historiků můžeme řadit například Zdeňka Mahlera, Jana Rataje, Martina Hekrdlu a Františka Janáčka.

Má práce si klade za cíl zmapováním dostupných odborných zdrojů podrobit analýze otázku kolaborace tzv. státního prezidenta Emila Háchy. Hlavní pozornost bude soustředěna na specifický typ Háchovy kolaborace, její příčiny a následky. V rámci zkoumání provedu komparaci s dalšími druhy protektorátní kolaborace – s českými fašisty a proněmeckými aktivisty okruhu Emanuela Moravce.

Na osobu Emila Háchy a jeho politiku se podívám z různých úhlů pohledu širokého spektra názorů z řad historické obce. Budu sledovat vývoj ve spojení s dobovými ohlasy a současnou interpretací a hledat odpověď na otázku, jaký je odkaz Emila Háchy pro dnešní generace a jak je reflektován českou společností. Cílem bude v tomto případě nastínit důvody toho, proč je soudobý symbol kolaborace dnes vnímán jako hrdina a zachránce českého národa, s čímž úzce souvisí nalezení současných společensko-politických paralel s tehdejším jednáním tzv. státního prezidenta.

Práce je rozčleněna do tří hlavních kapitol. V první kapitole se zabývám uspořádáním veřejné moci v Protektorátu Čechy a Morava a postavením státního prezidenta v rámci německé okupační správy. Pozornost zaměřím také na samotnou podobu tzv. „protektorátní autonomie“. Tato část práce bude obsahově čerpat z historických publikací, které zachycují protektorátní dobu. Jedná se především o díla Pavla Maršálka a Václava Kurala a odbornou studii Jana Němečka z knihy Kauza: tzv. Benešovy dekrety.

Druhá nejobsáhlejší pasáž práce se věnuje samotným politickým krokům a rozhodnutím Emila Háchy v pozici tzv. státního prezidenta Protektorátu Čechy a Morava. První dvě podkapitoly obsahují témata Háchovy historicko-státoprávní koncepce a osudné jednání v Berlíně s Adolfem Hitlerem 15. 3. 1939. Dále se budu zabývat dobovými ohlasy na státního prezidenta z řad domácího a zahraničního odboje a zmíním i postoje Adolfa Hitlera. V poslední podkapitole se pokusím zařadit Háchovu proněmeckou spolupráci mezi různé typy kolaboračních proudů. V této části se budu v rámci objektivitu snažit čerpat ze zdrojů autorů, kteří mají na osobu E. Háchy rozdílné, v některých případech až protichůdné názory. Použiji především biografie Víta Machálka, Tomáše Pasáka, Dušana Tomáška a Roberta Kvačka a dále, především pro pochopení Háchovy ideologicko-státoprávní vize, odborné studie Jana Rataje. Pro správné pochopení Háchova konání v pozici nejvyššího protektorátního představitele mi pomohou jeho autentické projevy z let 1939-1941. Dále použiji publikace, které se zaměřují na protektorátní kolaboraci, její typy a důvody. Jako cenný zdroj informací k zachycení názorů domácího a zahraničního odboje na osobu protektorátního prezidenta mi poslouží sborník dokumentů z československé emigrace na západě a z dějin české politiky v protektorátu.

Třetí závěrečná kapitola předkládá současné interpretace na Háchovu osobu, které vycházejí z různých historických polemik, např. Josefa Tomeše, Martina Hekrdly, Zdeňka Mahlera, zveřejněné v českém tisku v období posledních patnácti let. Uvedu zde i názory českých nacionalistů resp. jejich radikálně konzervativní katolické odnože z časopisu Národní myšlenka. V neposlední řadě použiji rozbor odborného článku z týdeníku Tvar od historika Františka Janáčka, který velmi pregnantně popisuje důvody současných zmírněných interpretací v otázce Háchovy kolaborace.

I. INSTITUCE ÚŘADU STÁTNÍHO PREZIDENTA V SYSTÉMU NĚMECKÉ OKUPAČNÍ SPRÁVY

Okupace českých zemí 15. 3. 1939 a vznik Protektorátu Čechy a Morava znamenaly dovršení úsilí nacistického Německa o rozbití Česko-Slovenska. Podoba nového státního útvaru se v různých aspektech odchylovala od jeho teoretického pojetí vycházejícího ze státovědy a mezinárodního veřejného práva. Podle teoretických poznatků se označení „protektorát“ používalo pro poměr mezi dvěma státy určený na základě smlouvy, podle níž vstupoval slabý stát pod ochranu státu silnějšího a zároveň na něj přenášel vedení své zahraniční politiky. Jednalo se tedy o formu polosuverénního státu, který se od států vazalských lišil tím, že nepředstavoval pouhou část státu chránícího a nepozbýval mezinárodní subjektivity. Chráněný stát také nebyl vázán smlouvami státu poskytujícího ochranu a občané obou států byli vzájemně cizinci.¹

Svým charakterem se Protektorát Čechy a Morava blížil spíše jakési formě státu vazalského.² Mezinárodně právní postavení protektorátu se na základě výnosu říšského kancléře A. Hitlera z 16. března 1939 lišilo od všech dosud známých protektorátů. Na jedné straně se deklarovalo, že české země se stávají součástí Velkoněmecké říše, která nad nimi přebírá ochranu. Na straně druhé byla zdůrazněna určitá míra autonomie a samosprávy. Této skutečnosti odpovídala struktura vlády a státních orgánů protektorátu. Zároveň však platila podřízenost protektorátní vlády říšskému protektorovi jako zástupci říšského kancléře. Říšský protektor mohl jako zmocněnec A. Hitlera disponovat absolutními pravomocemi, včetně zákonodárných. Protektorátním úřadům byly následně nadřizeny úřady oberlandrátů (vrchní zemské úřady). Tento fakt umožňoval Němcům efektivně využívat protektorátní úřady a přispěl k jejich postupnému ovládnutí a k prosazování cílů německé okupační politiky. Kromě toho se praktická realizace říšské politiky postupem času stále více dostávala do rozporu s Hitlerovým výnosem a to např. co se týká působení dalších říšskoněmeckých orgánů na území protektorátu.³

¹ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002 s. 25

² Ve skutečnosti však není vůbec na místě používat pojmu „stát“ či „státní“, neboť se jednalo o násilně okupované území spravované cizí mocností.

³ NĚMEČEK, Jan. *Německá okupační politika v protektorátu a český protiněmecký odpor*. In DEJMEK, J., KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti (Tři české hlavy k diskusi)*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. s. 21

Protektorát neměl žádnou mezinárodní subjektivitu. K jejímu přiznávání docházelo jen ve zcela výjimečných a účelových případech z důvodu hmotného nebo propagandistického prospěchu. Nový státní celek pozbýval i své státní povahy. Od května 1940 bylo nařízeno používat označení „protektorátní“ místo termínu „státní“ ve spojení s protektorátem a jeho institucemi. Výjimku představoval státní prezident, v jehož případě se jednalo o osobní vyznamenání propůjčené mu říšským kancléřem.⁴

Postavení obyvatelstva bylo rozděleno na základě národnostní příslušnosti. Občané německé národnosti se stali příslušníky říše, zatímco ostatní obyvatelé Čech a Moravy (ve výnosu nebylo stanoveno Češi, ale ostatní obyvatelé) státními příslušníky protektorátu.⁵

1. Organizace veřejné moci v Protektorátu Čechy a Morava

Pro první léta nacistické okupace českých zemí platil pro organizaci veřejné moci v protektorátu tzv. dvojkoľejný model. Veřejná moc se dělila mezi protektorátní autonomní orgány a rozvětvenou síť říšského okupačního aparátu. Zatímco územní členění autonomních orgánů zůstalo oproti předchozímu období druhé republiky takřka beze změny, systém okupační správy se v určitých aspektech odchyloval od struktury německých státních orgánů. Správní systém se daným uspořádáním prvků státní moci výrazně odlišoval od většiny německých okupačních režimů v jiných částech Evropy. Lišil se od těch oblastí, které byly jako někdejší „německá“ území začleněny do říše přímo (např. Rakousko, české pohraničí, Alsasko-Lotrinsko) a stejně tak i od území určených k německé anexi, které byly do říše stejně jako Protektorát Čechy a Morava včleněny nepřímo tzn., patřily k ní ve státoprávním smyslu, ale neobdržely žádnou míru autonomie (Pobaltí, Bílá Rus a Ukrajina). Protektorátní systém se v poslední řadě nepodobal ani státnímu zřízení v zemích, které neměly být přímou součástí říše, byly spravovány německými okupačními orgány a neplatilo v nich vnitroněmecké právo (např. Belgie, okupovaná část Francie, Řecko). Protektorát představoval jedinou zemi předurčenou k bezprostřednímu zapojení do říše, v níž měla existovat autonomní správa. Uspořádání protektorátní veřejné moci se nejvíce podobalo systému organizace v Dánsku, Norsku a Holandsku, kde i pod nacistickou nadvládou zůstaly zachovány částečné zbytky „státní“ suverenity. Nicméně i od těchto zemí se protektorát

⁴ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002 s. 26

⁵ NĚMEČEK, Jan. *Německá okupační politika v protektorátu a český protiněmecký odpor*. In DEJMEK, J., KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti (Tři české hlavy k diskusi)*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. s. 21

odlišoval svým postavením jako autonomní součást říše s rozvinutou soustavou říšských orgánů.⁶

První větev protektorátní veřejné moci tvořil civilní okupační aparát. V jeho čele stál říšský protektor, který představoval „*jediného reprezentanta vůdce a říšského kancléře a říšské vlády v protektorátu*“. Podléhal přímo Hitlerovi a pouze od něho mohl dostávat pokyny. Podle říšských směrnic mu náleželo postavení jakéhosi „*vicekrále v protektorátu*“, který „*ztělesňuje říši ve všech oblastech státního a správního života*“. Jeho partnery byli v odborných věcech říšský ministr vnitra a v záležitostech personálních a státních říšský ministr a šéf říšské kanceláře.⁷

Bylo výslovně stanoveno, že nejvyšším říšským úřadům nepřísluší vůči říšskému protektorovi právo přímých pokynů. Říšský ministr mohl vydávat nařízení týkající se protektorátu pouze po dohodě s říšským protektorem. Pokud by nebylo dosaženo shody, měl v dané věci rozhodnout sám Hitler.⁸

Uvnitř protektorátních hranic nebylo postavení protektora omezeno ani jinými orgány říše, tím méně autonomními institucemi. Podléhaly mu všechny úřady, služební místa a orgány říše v protektorátu. V jeho působnosti bylo tvoření dalších služebních míst vyloučeno. Jeho úřad byl příslušný pro všechna odvětví říšské správy s výjimkou oborů bezprostředně převzatých říší, kde byl říšský protektor vázán nařízeními, směrnicemi a obecnými příkazy oborových ministrů (oblast branné moci a policie).⁹

Přijetím nařízení o vybudování správy a o německé bezpečnostní polici z 1. září 1939 bylo rozhodnuto, že protektorův úřad bude vystavěn jako regionální ministerstvo, v němž se sjednotí veškerá příslušnost veřejné správy a kam budou začleněny rezortní aparáty fungující na okupovaném území. Rovněž všechna správní odvětví, která by v budoucnosti mohla být potenciálně převzata do vlastní říšské správy, podléhala říšskému protektorovi. Odborný vliv příslušných berlínských resortů však v jejich případě, podobně jako u jiných oborů, nebyl z důvodu účelnosti zcela vyloučen.¹⁰

Toto nařízení upevnilo protektorovu pozici také ve vztahu k autonomním protektorátním orgánům, kdy mu umožnilo dozorovat celou autonomní správu. Protektor mohl

⁶ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002 s. 64-65

⁷ Tamtéž s. 48-49

⁸ Tamtéž s. 50

⁹ Tamtéž s. 49

¹⁰ Tamtéž s. 50

protektorátním úřadům nařídít, aby mu bez vyzvání podávaly zprávu v různých záležitostech. Jeho úřad rovněž disponoval pravomocí předběžné kontroly většiny normativních a v jistých případech i individuálních aktů vydaných autonomními úřady. Protektorovy námitky byly pro jednotlivé protektorátní instituce závazné.¹¹

Kromě výše zmíněných pravomocí byly říšskému protektorovi svěřeny i značné policejní kompetence. Ty mu umožňovaly vydávat policejní nařízení bez jakýchkoli omezení, přičemž o tom, zda nastala situace k jejich použití, rozhodoval sám podle volné úvahy. Nemusel při tom respektovat ani platné právo.¹²

Soustava říšských orgánů byla formálně soustředěna pod říšským protektorem a dalšími dvěma vůdci – státním tajemníkem a podtajemníkem. Tvořily ji především protektorův pražský úřad (v činnosti do poloviny roku 1941) a síť oberlandrátů jako úřadů říšské všeobecné vnitřní správy. Oberlandráty představovaly oproti úřadu říšského protektora nižší správní úřad a byly protektorově úřadu podřízeny.¹³

Druhou větev organizace veřejné moci v protektorátu reprezentovala soustava autonomních orgánů, která navazovala na správní systém druhé republiky. V čele autonomní správy stála instituce tzv. státního prezidenta Protektorátu Böhmen und Mähren reprezentovaná osobou Emila Háchy.¹⁴

Východiskem celého právního řádu na okupovaném území byl výlučně Hitlerův výnos, který založil dominantní postavení nacistického práva a německého národa.¹⁵ Žádný z aktů okupační správy se nezmiňoval o berlínském protokolu z 15. 3. 1939. Z tohoto důvodu nelze tedy státního prezidenta a vládu považovat za orgány československého státu. Jejich funkce zanikly a staly se orgány dosazenými německou cizí mocí. V tomto smyslu je chybné

¹¹ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. s. 50

¹² Tamtéž

¹³ Tamtéž s. 52-53

¹⁴ Tamtéž s. 57

¹⁵ Popření státotvorné schopnosti českého národa a jeho podřízenost národu německému obsažené ve výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava patřily k základním německým státoprávním teoriím. V preambuli výnosu se uvádělo: „*Po tisíc let náležely k životnímu prostoru německého národa česko-moravské země.... Československý stát prokázal svou vnitřní neschopnost k životu, a propadl proto nyní také skutečnému rozkladu.... Proto Německá říše z příkazu sebezáchovy zasáhla, neboť dokázala již ve své tisícileté dějinné minulosti, že díky jak velikosti, tak vlastnostem německého národa jediná jest povolána řešit tyto úkoly*“ (In PAVLÍČEK, Václav. *O dekretěch prezidenta republiky*. In *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. s. 45)

označovat E. Háchu jako našeho třetího československého prezidenta, neboť Hácha byl prezidentem nesvobodného okupovaného území. Ačkoli však Československo nemělo svou hlavu státu a vládu, právně nezaniklo. Anexe jeho území nebyla mezinárodně uznána, v zahraničí působili jeho diplomatictí zástupci a zůstalo členem některých mezinárodních organizací.¹⁶

Podle článku 4 Hitlerova výnosu o protektorátu hlava autonomní správy německého Protektorátu Čechy a Morava požívala „*ochrany a čestných práv hlavy státu*“, ale zároveň tento článek stanovoval, že výkon tohoto úřadu vyžaduje „*důvěru vůdce a německého kancléře*“. Na základě skutečnosti, že Hácha nebyl touto funkcí nikdy výslovně pověřen, je však možné soudit, že otázka důvěry v případě potřeby měla dojít „*řešení jen ve smyslu negativním*“.¹⁷

Pravomoci státního prezidenta nebyly přesně stanoveny. Teoreticky se měly alespoň zčásti zakládat na ústavních předpisech z roku 1920, pokud to neodporovalo „*smyslu převzetí ochrany německou říší*“. Toto tvrzení však pozbývalo jakéhokoli významu v konfrontaci se skutečností, že protektorátní prezident potřeboval ke všem závažným politickým a správním úkonům souhlas říšského protektora.¹⁸

Zatímco vůči říšskému protektorovi měl státní prezident slabé postavení, disponoval poněkud silnější pozicí v rámci vnitropolitického protektorátního systému. V očích okupantů totiž představoval oproti politicky ambiciózním fašistickým uskupením činitele lépe zajišťujícího klid. Podle P. Maršálka prezident svého postavení využil 21. 3. 1939, kdy rozpustil Národní shromáždění, a to z důvodu, aby nedošlo ke schválení nového státního uspořádání zákonodárným sborem.¹⁹ V tomto aktu lze však spatřovat především projev totalitarizace, neboť tím došlo k narušení principu politické dělby moci.

Vedení politických záležitostí přenechal Hácha vládě a porady s ní konal jen ve věcech zásadního významu. Společně s vládou a jednotlivými ministerstvy příslušela tzv. státnímu prezidentovi do roku 1940 normotvorná pravomoc, které však prakticky nevyužíval a přenechával její výkon zbylým dvěma institucím. Možnost disponovat v oblasti normotvorby se odvíjela na základě ústavního zákona z 15. 12. 1938 č. 330 Sb., o zmocnění

¹⁶ PAVLÍČEK, Václav. *O dekretch prezidenta republiky*. In *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. s. 46

¹⁷ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. s. 57

¹⁸ Tamtéž s. 57-58

¹⁹ Tamtéž s. 58

ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů bývalé republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací. Podle tohoto zákona byl státní prezident oprávněn po dobu dvou let vydávat dekrety k jednomyslnému návrhu vlády o síle ústavního zákona.²⁰

Zvláštní bylo postavení prezidenta k vládnímu vojsku. Dne 25. července 1939 schválila ministerská rada nařízení o vzniku vládního vojka, jehož zřízení přislíbil v březnu Hitler. Z návrhu muselo být všude dodatečně škrtnuto slovo „české“. Původní formulace „české vládní vojsko jest podřízeno státnímu prezidentovi skrze předsedu vlády“ byla také škrtnuta a nahrazena: „*Velitelem vládního vojska jest státní prezident. Správní záležitosti tohoto vojska náležejí do oboru působnosti předsedy vlády.*“ Nechyběl ani už nezbytný dodatek, že prezident podepíše nařízení s podmínkou, „*nebude-li námitek úřadu říšského protektora*“.²¹

Vojsko však mělo pouze symbolické poslání. Jedna z jeho jednotek sloužila prezidentovi na Hradě a v Lánech. Ostatních dvanáct praporů bylo rozmístěno ve městech, kde nesídlila německá posádka. Hácha byl tedy opět „vrchním velitelem“. Vládní vojsko, vyzbrojené jen lehkými zbraněmi, mělo i kulturně osvětovou složku. U každého praporu byla zřízena dechová kapela. Lidový humor si pro protektorátní „armádu“ a jejího komandanta pohotově vymyslel nový název: „*Hácha a jeho melody-boys*“.²²

Na základě výše konstatovaného lze vymezit postavení tzv. státního prezidenta v systému německé okupační moci. Úřad „hlavy státu“ nedisponoval téměř žádnými pravomocemi až na několik výjimek, kterých však prezident stejně nevyužíval nebo byly tyto kompetence významově zcela zanedbatelné. Státní prezident pozbýval politické autority v porovnání s předchozím obdobím první republiky. Jeho funkce spočívala v pouhé reprezentaci protektorátního zřízení a v plnění rozhodnutí říšské správy. Navíc omezená úloha státního prezidenta nabývala trváním protektorátu stále marginálnější podoby stejně jako celá protektorátní správa.

Kompetence protektorátní vlády se omezovaly na úkoly v oblasti správy a normotvorby. Její postavení bylo v obou těchto sférách mezi protektorátními institucemi natolik zásadní, že se vláda stala časem „*jakýmsi hybným centrem veškeré legislativy a administrativy*“. Z výkonu své funkce se zodpovídala státnímu prezidentovi, který ji rovněž jmenoval. Na druhou stranu byla plně podřízena úřadu říšského protektora, jemuž dokonce byla povinna předkládat

²⁰ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002 s.. 98

²¹ TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Causa Emila Hácha*. Praha: Themis, 1995. s. 59-60

²² Tamtéž

protokoly ze svých zasedání. Vláda byla nadána pravomocí, aby se souhlasem státního prezidenta vydávala nařízení v oblastech vyhrazených jinak pouze zákonu. Dotyčná nařízení posléze musela být podepsána státním prezidentem, předsedou vlády a odpovědným ministrem.²³

Co se týká samotné normotvorby a aplikace práva v Protektorátu Böhmen und Mähren je nutno zdůraznit, že rozhodující význam v této oblasti měly předpisy říšských orgánů a to těch s celoříšskou působností (Hitler, říšská vláda, ministerská rada pro obranu říše, říšští ministři) nebo orgánů zmocněných tak činit pouze pro protektorát (říšský protektor, oberlandráty, jiné říšské úřady). Nejdůležitější normativní akty regulující samotné základy státoprávního uspořádání protektorátu vydával přímo Hitler, který tak ve své osobě soustředil vedení německého národa a státu.²⁴

2. Fikce „protektorátní autonomie“

V souvislosti s autonomní správou je potřeba se zmínit o míře samotné protektorátní autonomie. Důvodem toho, proč český národ obdržel Hitlerovým výnosem z 16. 3. 1939 autonomii, byla snaha nacistického Německa nevyostřovat již tak vypjatou mezinárodně politickou situaci. Jak však poznamenal významný český právník a Háchův spolupracovník Emil Sobota, práva odvíjející se od autonomního statusu jsou „*elastická, skoupě vyměřená, zaklausulovaná a již předem je pomýšleno na to, aby mohla být kdykoli vzata zpět a aby pro toto zpětvzetí byl již v samém výnosu dán základ.*“ Z tohoto důvodu se tedy nemělo jednat o nejúplnější autonomii (*vollste Autonomie*), tak jak byla přislíbena Hitlerem Háchovi při berlínských jednáních. Naopak mělo jít o „*autonomii oktrojovanou, bez nezadatelných práv, bez zajištěného území a bez vlastního lidu*“, která ani v tomto omezení dlouho nevydrží.²⁵

Napovídala tomu samotná velmi vágní formulace v Hitlerově výnosu: „*Protektorát Čechy a Morava je autonomní a spravuje se sám. Vykonává svá výsostná práva příslušná mu v rámci Protektorátu v souznění s politickými, vojenskými a hospodářskými požadavky říše. Tato výsostná práva budou uskutečňována jeho vlastními orgány, úřady a úředníky.*“ I když

²³ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002 s. 59

²⁴ Tamtéž s. 93

²⁵ KURAL, Václav. *Místo společenství konflikt!*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994. s. 60

to znělo poněkud velkoryse, nebyl rozsah autonomie vymezen věcně, závazně a přesně a její blíže nedefinované principy se hned de facto omezovaly nebo i likvidovaly.²⁶

Postupně byla již tak malá míra autonomie navzdory Hitlerově výnosu ze strany nacistických představitelů stále více zeslabována až na zcela bezvýznamnou úroveň. Omezování a zatlačování české nezávislosti v německém protektorátu se dělo na několika stupních veřejné moci. Jednalo se o policejní oblast, sféru soudnictví a v neposlední řadě o státní správu. Ve všech těchto sférách docházelo postupně k vytlačování zemských složek říšskou správou a to buď přímou cestou tj. přebíráním kompetencí říšskými institucemi, anebo nepřímou dosazováním Němců do protektorátních institucí.²⁷

Nařízením o zákonodárném právu ze 7. června 1939 a nařízením o vybudování protektorátní správy a bezpečnostní policie ze září 1939 byla autonomie podstatně okleštěna. Jednak svěřením téměř neomezeného práva říšskému protektorovi k legislativním úpravám v protektorátu a za druhé absolutním podřízením protektorátní správy té říšské, nemluvě o možnosti neomezených zásahů říšské policejní služby. Navíc došlo také k zesílení pravomocí oberlandrátů, které kromě dozorcí a zprostředkovávací působnosti získaly přímo vrchnostenský vliv. Jako viditelné porušení březnového výnosu se Háchovi jevilo nařízení K. H. Franka, státního tajemníka říšského protektora, aby o nástupnictví státního prezidenta rozhodoval napříště jen říšský protektor.²⁸

Další podstatnou redukcí protektorátní autonomie představovala realizace reformy organizace veřejné moci v protektorátu v letech 1942-43. Již od vzniku protektorátu a zavedení správního dualismu veřejné moci bylo zřejmé, že tento systém nebude mít dlouhého trvání. To vyplývalo jak z každodenní politické praxe nacistů, tak z jejich představy, že daný systém slouží pouze jako vhodný nástroj k ovládnutí českomoravského prostoru. Podle německých názorů se protektorátní uspořádání neshodovalo se systémem staré říše.²⁹

V rámci uskutečněné reformy, která byla svěřena zastupujícímu říšskému protektorovi Reinhardu Heydrichovi, došlo k přestavbě centrálních autonomních institucí. Jednalo se v tomto směru o novou organizaci některých ústředních úřadů a správní působnost vlády. Na základě Heydrichovy snahy o zjednodušení styku říšského protektora s jednotlivými

²⁶ KURAL, Václav. *Místo společnosti konflikt!*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994. s. 51

²⁷ Tamtéž s. 56-57

²⁸ Tamtéž s. 57-58

²⁹ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002 s. 65

ministerstvy a tím i zrychlení realizace německých příkazů bylo zrušeno prezidium ministerské rady. Zůstal pouze sekretariát předsedy vlády určený k vyřizování administrativních záležitostí. Díky tomuto opatření přestala vláda jako sborový orgán prakticky existovat. V budoucnosti se ministři nesměli ani kolektivně radit. Mohlo se sice scházet jejich oborové kolegium, které však mělo diskutovat pouze o tom, jakým způsobem se provedou pokyny okupantů. Na to, zda by se daná okupační nařízení měla vůbec realizovat, neměla vláda žádný vliv. Úřad vlády měl plnit od té chvíle funkci „*prodloužené ruky říšského protektora*“ a ne jako dosud „*zemského úřadu pro stížnosti proti říši*“.³⁰

S likvidací vlády jako kolektivního orgánu zanikla i její normotvorná pravomoc. Podle nařízení ze dne 27. února 1942 o změně některých ustanovení ústavního zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb. měla být vládní nařízení napříště usnášena a podpisována předsedou vlády a ministry pověřenými jejich prováděním. Práva tzv. státního prezidenta zůstala v tomto směru nedotčena, což znamenalo, že i nadále měly být právní předpisy s platností zákonů vytvářeny za jeho souhlasu se shodným projevem vůle předsedy vlády a jemu příslušných rezortních ministrů a musely nést podpisy všech tří dotyčných protektorátních činitelů.³¹

Reforma také dále přenesla značnou část úkolů protektorova úřadu a oberlandrátů na jím určené autonomní politické a policejní úřady, aby jimi byla vykonávána jako správa z říšského příkazu. Počet oberlandrátů byl snížen a došlo i ke změně jejich kompetencí. Vedoucí těchto úřadů byli postaveni na roveň vedoucím oddělení v protektorově úřadu a označeni jako inspektoři říšského protektora. Hlavním záměrem přenesení kompetencí z říšských institucí na autonomní orgány bylo odlehčit okupačním úřadům pod heslem méně spravovat, více řídit.³²

Zřízení německého státního ministerstva na území protektorátu v závěrečné části reformy odstranilo pro Němce škodlivý dualismus v čele okupační moci. Navíc znamenalo ještě větší prohloubení závislosti autonomních orgánů na okupační správě. To lze plně ilustrovat na případu uveřejněné úpravy vnitřní struktury státního ministerstva personálně propojující jeho referáty se sekcemi protektorátních ministerstev.³³

³⁰ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. s. 67

³¹ Tamtéž s. 99-100

³² Tamtéž s. 71

³³ Tamtéž s. 72

Reforma veřejné moci v protektorátu proběhla podle německých představ a velmi úspěšně. Okupantům se podařilo dosáhnout takřka všech cílů, které byly na jejím začátku Heydrichem vytyčeny. Především došlo k podstatnému zeštíhlení a zefektivnění okupačního aparátu. Rozhodující část správní agendy nadále zastávaly Němci dokonale ovládnuté autonomní úřady, které se tak staly přímou součástí okupační moci. Uskutečněné změny přinesly téměř úplnou likvidaci dosud existující správní dvojkolejnosti a protektorátní autonomie vůbec. To mělo za následek, že protektorát se od daného okamžiku nijak podstatně nelišil od jiných okupovaných zemí, které říše spravovala přímo.³⁴

Protektorátní úřady byly na základě všech výše zmíněných opatření učiněných Němci od roku 1939 soustavně zatlačovány do úplné bezvýznamnosti a postupně zbavovány jakékoli samostatnosti. V libovolně určených záležitostech podléhaly doзору a předchozímu schvalování ze strany říšských orgánů. Původně deklarovaná autonomie se tak stala zcela bezvýznamným pojmem a díky jejímu totálnímu omezení Němci nabyla zcela fiktivní podoby. Ve všech oblastech veřejné moci byla autonomní správa a její instituce podřízena systému německé okupační správy a jejím orgánům. Jak vláda, tak úřad státního prezidenta byly ve skutečnosti závislé na rozhodnutích zastupujícího říšského protektora ztělesňujícího vůli vůdce německého národa. Národní shromáždění přestalo existovat 21. 3. 1939 na základě rozhodnutí Emila Háchy. Obě složky výkonné protektorátní moci plnily čistě reprezentativní úlohu, která vyvolávala navenek dojem jisté míry autonomie. Ve skutečnosti se však jednalo o typický okupační systém se všemi charakteristickými rysy, v němž veškeré složky státní moci byly zcela v rukou Němců a jimi ovládány.³⁵

Fiktivní existence protektorátní autonomie byla ve své interpretaci okupanty obratně využívána vůči českému obyvatelstvu. Podle německých představitelů totiž mohla být lepší, ale i horší a také nemusela být vůbec. Tato německá taktika menšího a většího zla se velmi osvědčila především v prvních letech okupace za vlády vojenské okupační správy, kdy pojem *vollste Autonomie* pro Čechy znamenal příslib do budoucna, že Hitlerův slib bude naplněn.³⁶

Okupační režim měl však za úkol jediný cíl – učinit po určitém přechodném období Čechy a Moravu organickou součástí Velkoněmecké říše. Tento cíl měl vliv na jeho neurčitý ráz, komplikovanost a představoval zdroj rozporu mezi skutečnou podstatou českého postavení

³⁴ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. s. 72-73

³⁵ KURAL, Václav. *Místo společnosti konflikt!*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994. s. 49-61

³⁶ Tamtéž s. 61

a iluzorními představami o něm. Plánovaná realizace tzv. „*konečného řešení*“ české otázky znamenající úplnou germanizaci českého prostoru a obyvatelstva tedy předurčovala i hlavní rysy protektorátní autonomie. Ta se vyznačovala svou přechodností a účelovostí tzn., tvořila nástroj vhodný pro říší v přechodném a okolnostmi vynuceném období tam, kde to pro ni nepředstavovalo žádné nebezpečí a kde bylo naopak výhodnější použití českého správního aparátu a kolaborace.³⁷

³⁷ KURAL, Václav. *Místo společenství konflikt!*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994. s. 61

II. VIZE E. HÁCHY A DOBOVÝ OHLAS JEHO POLITIKY

1. Háchova historicko-státoprávní koncepce

Pro pochopení osobnosti Emila Háchy a jeho činů ve funkci státního prezidenta Protektorátu Böhmen und Mähren je potřeba zmínit se o jeho ideologickém zakotvení. Níže popsaná vize byla E. Háchou a jeho politickou skupinou formulována již v období Česko-Slovenska a nebyla opuštěna ani po okupaci v roce 1939.³⁸

Po Mnichovu 1938 se chopila moci nová mocenská garnitura pod vedením autoritativní pravice v čele s agráříkem Rudolfem Beranem, která se distancovala od demokratických a liberálních hodnot první republiky. Zásadně se také změnila zahraničně politická orientace nového státu. Dvacet let československé samostatnosti bylo označeno za neúspěšné období a Masarykova idea československého státu byla opuštěna.³⁹

Podle oslavného protektorátního životopisce se v případě E. Háchy jednalo o složitou osobnost. Mezi charakteristické vlastnosti jihočeského rodáka patřily skromnost a čestnost, nekonvenčnost a umělecké cítění, věcnost, poctivost ve výkonu a práci, nad vším pak kritičnost se sklonem k pesimismu a skepsi.⁴⁰ Především poslední dva osobnostní rysy měly značný vliv na Háchovo chování a činy v pozici budoucího protektorátního prezidenta.

Emil Hácha byl vzdělaný konzervativní katolík se smyslem pro umění, literaturu a v mládí i sport. Byl typický představitel staré předrepublikánské elity, konzervativní austroslavista, odpůrce liberální demokracie, stoupenec privilegovaného parlamentarismu 19. století, tradičních, staletými prověřených hodnot, pořádků a státních celků. Na rozdíl od svých prezidentských předchůdců se nezúčastnil zápasu za vznik ČSR a novému státu sloužil s chladnou rezervou. Hácha nepatřil k masarykovskému duchovnímu okruhu, ale vážil si TGM jako authority. Po svém zvolení do nejvyšší státní funkce uctil nejen hroby K. Kramáře a A. Švehly, ale i T. G. Masaryka.⁴¹

³⁸ RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998.

³⁹ Tamtéž s. 166

⁴⁰ HÁJEK, Karel; HÁCHA, Theodor, HRUBÝ, Adolf. *Jihočech Emil Hácha : (obraz domova, rodu a života pana státního prezidenta vydaný v roce jeho sedmdesátých narozenin)*. České Budějovice: Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1942. s. 55

⁴¹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 42, 59

Z ideově politologického hlediska vyplývá spojení radikálního univerzalizmu reprezentovaného Háchou a autoritářským stylem vlády, kde se mohou objevovat i prvky totality. Tato ideologická orientace se vyznačuje ve své krajně pravicové podobě tendencí k upřednostňování nedemokratického státního zřízení bez prostoru pro uskutečnění liberalizačních kroků, potlačením stranické plurality a parlamentarismu.

E. Hácha patřil k politickým elitám druhé republiky, které přinesly do české společnosti nový obraz Němce a Německa. Při svém prvním rozhovoru v roli hlavy státu pro list Berliner Lokalenzeiger charakterizoval současnou situaci jako „*dobu velkého přechodu, kdy jeho úkolem bude tento přechod vésti a uskutečňovati*“. Vztah Česko-Slovenska k Německu označil za „*velmi těsný poměr, který vznikne z nové koncepce*“. České veřejnosti bude podle Háchy potřeba „*objasňovati nové věci*“ a na prvním místě „*jisté spříznění*“ s Němci. Německo označuje v daném interview jako historický vzor a netají se úctou ke svým německým učitelům a přátelům. V odpovědi A. Hitlerovi na jeho blahopřání ke zvolení třetím československým prezidentem použil Hácha formulaci, která naznačuje, že šťastná budoucnost našeho národa je možná pouze za předpokladu nového uspořádání Evropy, kde bude mít Německo dominantní úlohu.⁴²

Háchova ideologická koncepce vycházela z obrazu Němce a Německa jako „*velkého souseda*“ Čechů. Hácha a jeho politická skupina (J. Kliment, J. Havelka)⁴³ patřili ke stoupencům radikálnější formy česko-německého vztahu, která zobrazovala Němce a Německo jako lenního pána Čechů. Kromě prezidentovy hradní skupiny se k této představě hlásili také představitelé agrárních kruhů, fundamentálních katolických proudů a národních demokratů. Zastánci dané vize se na rozdíl od umírněnějšího aktivistického směru, kam patřili i čeští fašisté, vyznačovali přemírou devótnosti k Německu, v níž se „*tlumily naše národní zájmy*“⁴⁴

⁴² RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 169

⁴³ Přednosta prezidentské kanceláře doc. Jiří Havelka a doc. Josef Kliment – vedoucí politického a tiskového referátu Kanceláře prezidenta republiky využívali E. Háchu ke svému kariérnímu vzestupu. Ve druhé republice spatřovali možnost, jak realizovat své představy o přetvoření liberální parlamentní demokracie ve stavovský systém „demokracie řádu a činu“ R. Beran nazýval s despektem proud okolo prezidenta jako tzv. „docentskou kliku“ (In RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 42)

⁴⁴ RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 176

Veřejné přihlášení se k myšlence česko-německé spolupráce zřetelně vyznívá z projevu státního prezidenta z prosince 1939, kdy Hácha před Českým svazem pro spolupráci s Němci říká: „*Dnes již každý uznává, že naše pokojné začlenění do Říše Velkoněmecké zachránilo nás v době, kdy se ve světě provádí všeobecná revise dosavadních pozic národů a kdy pro jiné národy je tato revise spojena s obětmi nejtěžšími. Myšlenka česko-německé spolupráce nepřestane již nikdy býti naším životním zájmem*“.⁴⁵

V okruhu prezidenta Háchy vznikalo nové historické zdůvodnění vazalské české státnosti ve vztahu ke třetí říši. Podle blízkého spolupracovníka prezidenta J. Klimenta byl samotný Hácha odedávna fascinován středověkou Svatou říší římskou národa německého. Mediavelista Kliment také zdůvodňuje tuto Háchovu historickou ideologii, která se opírá o tradiční katolický výklad českého dějinného vývoje a národních tradic. Hlavní význam je zde kladen především na tradici svatováclavskou, která byla politiky typu Háchy velmi účelně využívána již od vzniku druhé republiky. Tato tradice byla založena na předpokladu, že Svatý Václav jako ochránce českých práv nedá Čechům, jako vazalskému národu zahynout, čímž upevňovala českou poplatnost a lenní vztah k Německu. Byla aktualizována paralelou mezi českým kurfiřtstvím a Svatou říší římskou národa německého a Česko-Slovenskem resp. protektorátem Čechy a Morava a nacistickým Německem. Stoupenci této koncepce se vyznačovali jistou vazalskou pýchou, že Češi jsou součástí obnovené říše římské německého národa jako první neněmecký národ, a přikláněli se proto i k takovým hodnotám, které by přispěly ke vnímání českého etnika jako „*zlatého klenotu německé říše římské*“ a „*nejlepšího neněmeckého člena III. říše*“.⁴⁶

Znakem Háchova okruhu bylo heslo: „*Být dobrým Čechem a příslušníkem Říše*“ Pro austroslavistu a křesťanského univerzalistu Háchu představovala první republika nepřirozený státní útvar. Již v roce 1918 tvrdil, že státní samostatnost není pro český národ výhra a že první republika nebude mít dlouhého trvání. Hlavní problém spatřoval v myšlence prvorepublikového čechoslovakismu, kdy upozorňoval na slovenskou hospodářskou i kulturní zaostalost a narůstající nacionalistické tendence na Slovensku. Za přirozené naopak považoval setrvání českého státu v „*nadnárodní říši římské*“, tzn. existenci české státnosti v rámci Rakouska-Uherska, kde by byla Čechům ponechána vlastní autonomie. Jeho skupina se snažila podle tohoto vzoru obhajovat protektorátní autonomii ve vztahu ke

⁴⁵ HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu: výbor z projevů pana státního prezidenta Dr. Emila Háchy s jeho předmluvou*. Praha: Propagační komise Národního souručenství, 1940. s. 27

⁴⁶ RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 186

III. říší oživením „starobylého křesťanského mezinárodního právního svazku“ mezi středověkým českým státem a Svatou říší římskou. Německý lenní pán měl v tomto směru dodržovat autonomní práva vůči českému vazalovi, povinností vazalského státu bylo naopak přijmout „*princip ochrany malého národa vedoucím národem*“. Stoupenci této historicko-státoprávní argumentace byli ochotni pro obnovení české starobylé státnosti činit vůči okupantům „*tvrdé dočasné ústupky*“. ⁴⁷

Za důkaz toho, že Hácha nepatřil k zastáncům samostatného československého státu lze považovat jeho výroky v pozici budoucího protektorátního prezidenta. Jeho nedůvěra ve státní svrchovanost a potřeba začlenění se do většího nadstátního celku je patrná v řadě jeho tehdejších projevů. Jako příklad lze uvést prezidentův projev z 21. září 1940, ze kterého vyznívá potřeba hledat ochranu u mocné německé říše: „*Velké události poslední doby ukazují, že svrchované státní celky malých národů náležejí definitivně minulosti. Na místo roztržštěných národních státek nastoupily velké územní celky vůdčích národů, které přijímají pod svou ochranu národy malé. Náš národ byl první, který pochopil tuto dějinnou skutečnost a přihlásil se bez jakýchkoli výhrad za člena Velkoněmecké říše, s kterou jej váží po staletí trvající svazky hospodářské i kulturní*“. ⁴⁸

Oproti Masarykově vizi „světovosti“ a aktivní role státu v zahraničních vztazích ztělesňoval Hácha méně ambiciózní koncept nezasahování státu do světodějných událostí a přenechání této úlohy svému „ochránci“. Vypovídá o tom i jeho formulace, že „*malý osamocený národ nesmí v okamžiku světodějných událostí, jichž jsme právě svědky, chtít zasahovati aktivně do vývoje mezinárodních poměrů, nýbrž musí budovati své místo klidnou prací v tom rámci, který je mu okolnostmi určen. Události nás uvedly do úzkého vztahu k Velkoněmecké říši. Máme tedy povinnost v tomto rámci pracovati pro svou národní budoucnost*“. ⁴⁹

Hácha se ve svých vystoupeních dokonce zřekl i kulturní a ekonomické vyspělosti první republiky, naopak tvrdil, že stálý vzestup národa byl charakteristický pro doby naší politické nesamostatnosti. Z tohoto důvodu byl názoru, že státoprávní postavení českého národa po

⁴⁷RATAJ, Jan. *Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a čs. odboji*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 210

⁴⁸HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu II: výbor z projevů pana státního prezidenta Dr. Emila Háchy*. Praha: Odbor Výboru Národního souručenství pro tisk a propagandu, 1941. s. 26

⁴⁹Tamtéž s. 10

15. březnu 1939 není překázkou pro to, „abychom nemohli zachovat své národní bytí a abychom neudrželi onen vzestup, který vyznačoval minulou naši dobu“⁵⁰

Vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava 16. 3. 1939 znamenalo pro mnohé druhorepublikové politické reprezentanty šok a jistou míru vystřízlivění. Navzdory tomu však plynule pokračovali s prosazováním linie česko-německé spolupráce z období druhé republiky a od počátku podporovali svoji loajalitou mezinárodní legitimitu okupačního režimu. Emil Hácha jako státní prezident protektorátu patřil k výše zmíněným politikům. Ani přes nátlakem vynucený podpis z 15. 3. 1939 neztrácel prezident svůj optimismus v česko-německou budoucnost a věřil v připravenost nacistů pro obsažná státoprávní vyjednávání. Podle ministra V. Klumpara nebyl Hácha nikterak zničený zánikem Česko-Slovenska. Na schůzi vlády 15. března 1939 vylučoval modifikaci čs. státnosti do koloniálního statusu, což odůvodňoval tím, že Češi patří k „*bílé rase*“. Předpokládal pro české země rozsáhlou samosprávu, pobyt německých vojsk považoval za pouze dočasný a zaobíral se také myšlenkou, že k novému státnímu útvaru budou zpět připojeny některé sudetoněmecké oblasti zabrané po Mnichovu III. říší.⁵¹

Koncepce vznikající v okruhu prezidenta Háchy a interpretovaná Josefem Klimentem byla Němci velmi obratně využívána v jejich propagandě zvláště po utvoření Protektorátu Čechy a Morava. Byla okupanty po taktické stránce tolerována, protože zdůrazňovala německou převahu a moc nad Čechy. Nacisté ji však nikdy sami neakceptovali a to pro její důraz na autonomii.⁵² Jejich cílem bylo úplné pohlcení českomoravského prostoru III. říší bez jakéhokoli akcentu na jistou míru vlastní české nezávislosti. Protektorátní autonomie byla pouhou fikcí a Háchovy pozdější argumenty na její obhajobu byly Hitlerem odmítnuty a označeny za „*gymnaziální vědu*“. Odmítnutí zmíněné ideologické konstrukce vedlo posléze u jejich vyznavačů včetně Háchy k projevům určitého kolaboračního vzdoru a pocitu obrany

⁵⁰ HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu: výbor z projevů pana státního prezidenta Dr. Emila Háchy s jeho předmluvou*. Praha: Propagační komise Národního souručenství, 1940. s. 20

⁵¹ RATAJ, Jan. *Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a čs. odboji*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 207

⁵² Jak aktualizoval svatováclavskou tradici B. Stašek: „*I my musíme dnes jít podobnou cestou, očekávající ovšem, že i dnešní Německo bude s námi jednat s touže velkorysou generózností a taktem, jako se choval král Jindřich I. k našemu sv. Václavu a k české zemi, již ponechal všechny atributy její osobitosti a samostatnosti a všechny možnosti politického, hospodářského a kulturního rozvoje.*“ (In RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 186)

vůči nacistickému tlaku. Tento vzdor však nikdy nepřerostl v projev viditelného protinacistického odporu.⁵³

Naopak je potřeba zmínit, že na rozdíl od některých zastánců Háchovy státoprávní vize, kteří kvůli jejímu nerespektování z nacistické strany vědomě rezignovali na spolupráci s Němci, sám státní prezident poskytoval dále svými ústupky Němcům veřejnou podporu. Zdůvodňoval to tím, že „*loajalitou se Hitlerovi alespoň pleteme pod nohy*“ V posledních letech války rezignoval Hácha navzdory svému národovectví i na jazykovou a kulturní autonomii, což se projevilo tím, že v kanceláři státního prezidenta se úradovalo v německém jazyce.⁵⁴

Odboj Háchova a Klimentova skupina neuznávala, pokládala jej za subjekt postavený „mimo právo“. Svou kolaboraci s německými okupanty zdůvodňovala obrazem Němce jako ochránce Čecha před hrůzami přímé války, později před hrozbou bolševismu.⁵⁵ Patrná je tato skutečnost z Háchova rozhlasového projevu z roku 1942: „*Bud'te ubezpečeni, že kdyby pan Beneš zvítězil, štěstí naší vlasti a vašich rodin a dětí bylo by zcela zničeno bolševismem.... V tomto boji nemůže být těch, kteří stojí stranou. Zde je možné jen dvojí: buď jít s Říší, anebo se proti ní postavit. Ten z vás, kdo by se odvážil jen v nejmenším proti Říši pracovat, bude zničen. Jen na Vás je dnes, abyste svou prací a svým přičiněním přispěli k vyhubení zrádců Říše, kteří jsou také našimi nepřáteli*“⁵⁶

S obrazem Německa jako partnera Č-SR po taktické stránce operoval i odstoupivší prezident E. Beneš. Jeho účelové a prozatímní pojetí předpokládalo přeorientování vlády v „*koncesích totalitarismu doma i obratu k Německu*“. Beneš si nicméně na rozdíl od Háchy uvědomoval tenkou hranici mezi taktickými kroky a hrozbou čs. vazalství vůči Německu. Proto také varoval před zbytečnými ústupky III. říši a vnitřní totalitní politikou.⁵⁷

⁵³ RATAJ, Jan. *Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a čs. odboji*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 216

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ Tamtéž s. 217

⁵⁶ *Rozhlasový projev státního prezidenta Dr. Emila Háchy 30. 5. 1942*. In *V hodině dvanácté: soubor projevů státního prezidenta a členů vlády Protektorátu Čechy a Morava po 27. květnu 1942*. 5. vyd. Praha: Orbis, 1942. s. 9

⁵⁷ RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 172

2. Emil Hácha prezidentem Česko-Slovenska a osudový březen 1939

Emil Hácha vstoupil do československých politických dějin 30. 11. 1938, kdy byl zvolen prezidentem Česko-Slovenska. Pro jeho zvolení se vyslovilo 272 z celkového počtu 351 poslanců a senátorů. Na jeho osobě se shodli všichni političtí činitelé, byť je pravdou, že od začátku nepatřil mezi hlavní adepty na prezidentský úřad a jeho jméno patřilo spíše na konec seznamu potenciálních kandidátů. Důvodů pro výběr Háchy bylo několik. Předně naplňoval představu politických elit o obsazení prezidentského postu nepolitickým úředníkem. Byl znám jako vynikající právník, jehož životní zkušenosti byly zárukou, že funkci prezidenta bude zastávat se zdarem. Představoval vhodnou osobu pro realizaci politických úkolů vzniklých po Mnichovu 1938, které zahrnovaly udržení si spojenců a nedělání si dalších nepřátel, konsolidaci vnitřních poměrů a zajištění nových hranic.⁵⁸

K výběru E. Háchy přispěly podstatným dílem i velmi příznivé ohlasy z německé strany. Výborný posudek mu vyslovil vůdce českých Němců v druhé republice nacista Ernst Kundt. Německý a italský tisk nešetřil na kandidáta konzervativní pravice pozitivními komentáři. Němci vyzdvihovali z Háchových osobních vlastností především „zdravý smysl pro skutečnost“. Oceňovali mj. Háchův stálý styk s Akademií pro německé právo, v němž se netajil svým porozuměním k nacistické právní filozofii.⁵⁹ Německé strana měla také v dobré paměti, že E. Hácha po dobu svého vedení Nejvyššího správního soudu zrušil řadu výnosů čs. orgánů proti sudetským Němcům pro porušení zákona. V období zářijové krize roku 1938 E. Hácha vyzval prezidenta Beneše, aby jednal přímo s A. Hitlerem. Příznivá hodnocení nacistů a fašistů přinesla nakonec E. Háchovi i zdravice a souhlas od českých fašistů.⁶⁰

Nutno zdůraznit, že Háchova volba prezidentem byla v rozporu s ústavním pořádkem. Podle ústavní listiny z roku 1920 jej nevolilo dostatečné množství poslanců a volba proběhla později, než měla. Zároveň se nezakládala na žádné legitimitě, neboť prezident byl zvolen parlamentem, jenž nedemokraticky odrážel rozložení společnosti druhé republiky. Jedinou

⁵⁸ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 33

⁵⁹ Celá právní praxe a judikatura německé justice ve třicátých letech patřila k opoře vznikajícího nacistického totalitarismu. Tato německá právní elita (např. říšský ministr W. Funk) byla Háchově docentské klice blízká svým generačním stavovským pocitem, nepřijímajícím liberalismus, republikánství a demokratickou občanskou rovnost (In RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 43)

⁶⁰ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 40-41.

faktickou mocenskou politickou stranu představovala Strana národní jednoty (SNJ)⁶¹, která v sobě integrovala i české fašistické strany. Hácha byl tedy mj. zvolen i zákonodárci těchto fašistických uskupení.⁶²

Emil Hácha se zpočátku kandidatuře bránil a odmítal ji přijmout. Nakonec se však politickým představitelům v čele s tehdejšími premiéry R. Beranem podařilo Háchu přesvědčit. Velkou roli zde hrála skutečnost, že převzetí prezidentského úřadu bylo ze strany politických činitelů interpretováno jako Háchova národní povinnost. Rovněž mu bylo řečeno, že jeho úloha bude čistě reprezentativní a že nebude muset v budoucnu činit žádná důležitá rozhodnutí.⁶³ Hácha chápal funkci prezidenta jako obět' a byl přesvědčen, že byl vybrán pro své vrcholné administrativní schopnosti. Podle jeho blízkého spolupracovníka J. Klimenta pokládal prezidentskou funkci jako „*úřednické vyznamenání při odchodu do výslužby*“ Později vždy upozorňoval na to, že se prezidentem republiky stal s hlubokým sebezapřením a zdráháním. Původně si také myslel, že bude pouze „*jakýmsi místodržícím po krátkou dobu přechodnou*“ Již od počátku své politické činnosti v roli hlavy okleštěného státu si uvědomoval, že jednou bude „*přísně posuzován*“ Podle T. Pasáka však při nástupu do funkce zřejmě dobře neuvážil skutečnost, že svojí osobností zaštití nástup autoritativní pravice, která silně inklinovala k totalitarismu.⁶⁴ Hácha byl nicméně svým ideologickým přesvědčením protiliberálního konzervativce vlastně součástí tohoto totalitního směru a byl tedy předurčen hájit jeho idey a mocenské zájmy. O tom se však daný autor nezmiňuje.

Několik dní po svém zvolení řekl Hácha o vztazích Česko-Slovenské republiky k Německu pro německou zpravodajskou agenturu: „*Budoucí zahraniční politika československá půjde neochvějně po cestě zahájené v posledních týdnech..... Přitom na prvním místě budeme usilovat o to, aby byl vytvořen trvale dobrý poměr k Německé říši. Chceme, aby byl tento poměr naplněn loajalitou a otevřeností... Malý národ musí na kulturním poli pečovat*

⁶¹ Vytvoření Národní strany práce (NSP) představovalo fikci o existenci demokratického režimu v Česko-Slovensku se dvěma politickými stranami. Mezi SNJ a NSP totiž nebylo rovnoprávné postavení. SNJ měla vedoucí úlohu ve státě a o moc se s nikým nedělila. Koaliční vládní politika byla zrušena, opozice nebyla připuštěna. NSP s touto skutečností byla srozuměna a smysl své činnosti spatřovala v kontrolní funkci, loajální spolupráci a dialogu v otázkách veřejného zájmu. (In RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 35.)

⁶² RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 39.

⁶³ R. Beran: „*Pan prezident nepřijde do situace, aby rozhodoval*“ (In PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 43)

⁶⁴ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 43-44

v *prvé řadě o vlastní národní svébytnost*.⁶⁵ Tato slova velmi dobře reflektují pozdější chování Háchy v pozici tzv. státního prezidenta Protektorátu Čechy a Morava.

Ačkoli byl Hácha při nástupu do funkce prezidenta Č-SR ujišťován, že nebude postaven do situace, aby rozhodoval, dějinný vývoj tomu chtěl jinak. Díky němu byl Hácha paradoxně 15. března 1939 postaven před jedno z nejtěžších politických rozhodnutí naší historie. Interpretace v souvislosti s podepsáním Hitlerovy deklarace znamenající souhlas s okupací zbytkového Česko-Slovenska se různí. Někteří historici označují Háchův podpis jako zradu na českém národě a politické selhání, které bylo zapříčiněno jeho zbabělostí.⁶⁶ Jiní jej obhajují a vykreslují jako člověka, jenž na sebe vzal roli obětího beránka, aby zamezil krveprolití a zničení Prahy.⁶⁷

Je potřeba poukázat na okolnosti a situaci, za kterých se odehrála návštěva E. Háchy v Berlíně u Hitlera. V danou chvíli již Hácha věděl o vyhlášení samostatnosti Slovenska a domníval se, že se v Berlíně bude řešit právě tato otázka. V souvislosti s tím nevyklučoval, že české země získají relativní nezávislost jako Slovensko. To byla z jeho strany čistá iluze, neboť o likvidaci Česko-Slovenska jako státu bylo Němci rozhodnuto dávno předtím.⁶⁸

Samotné vyjednávání s Hitlerem a dalšími nacistickými představiteli pak znamenalo pro Háchu soubor výhrůžek, psychického nátlaku a donucovacích taktik. Hácha na úvod oznámil, že si je vědom toho, „že osud českého národa je položen do rukou říšského kancléře“. Na toto sdělení Hitler odpověděl, „že jeho úmyslem je, aby český národ nerušeně žil“. Následně však dodal, že dnešního dne o 6. hodině ranní překročí říšské vojsko hranice Č-SR a pokud narazí na odpor, tak jej bezohledně zlomí. Hitler prohlásil: „Vím, že i mne to bude stát velké oběti na životech, ale výsledek nemůže být pochybný“.⁶⁹

Hácha byl v Berlíně z tohoto pohledu postaven prakticky před neřešitelné rozhodnutí. K podpisu prohlášení znamenající vstup německé armády na české území jej podle jeho pozdějších slov přinutila slova velitele německé Luftwaffe H. Göringa, který v případě odmítnutí podpisu vyhrožoval vybombardováním Prahy. Hácha si v prohlášení vymohl, aby

⁶⁵ Rozhovor státního prezidenta E. Háchy s pražským zástupcem agentury DNB (Deutsche Nachrichten Büro) 3. 12. 1938, cit. podle PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 42

⁶⁶ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 45.

⁶⁷ Např. PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007; MACHÁLEK, Vít. *Prezident v zajetí (život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha: Regulus, 1998.

⁶⁸ MACHÁLEK, Vít. *Prezident v zajetí (život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha: Regulus, 1998. s. 103-106

⁶⁹ Tamtéž s. 108-109

pod podpisem nebyla uvedena také česká vláda. Sám se chtěl stylizovat do postavení, že pouze on jako prezident Emil Hácha je odpovědný za podpis a okupaci Č-SR. Vycházel z poznání, že mu otázka obsazení českých zemí byla předložena jako nezměnitelná skutečnost, které nemohl zabránit. Bylo mu dáno pouze na vybranou, zda má dojít ke krveprolití, či nikoli. Tento názor potvrdil i německý velvyslanec v Paříži J. Welzek. Vstup německé armády do českých zemí totiž skutečně nebyl náhodnou, ale cílevědomou akcí nacionálně socialistického Německa. Znamenal součást jeho expanzionistického programu a přípravnou etapu k rozpoutání druhé světové války.⁷⁰

Z hlediska toho, že Hácha svým podpisem nemohl nic změnit a že možná naopak zabránil krveprolití v českém národě, není možné hodnotit jeho čin pouze kriticky. Za chybu je možné označit to, že podepsaný dokument obsahoval sdělení, že „*prezident Hácha pro dosažení cíle zajištění klidu, pořádku a míru na českém území s plnou důvěrou vkládá osud českého národa a země do rukou Vůdce Německé říše*“. Daná formulace byla určena především do zahraničí a pomáhala k dezorientaci české a světové veřejnosti, neboť vyvolávala na mezinárodně-politické scéně dojem dobrovolného aktu z české strany. Této skutečnosti později účelově využívala nacistická propaganda v Protektorátu Čechy a Morava. Otázkou tedy zůstává, zda si Hácha neměl vynutit alespoň tuto důležitou záměnu slov. Negativní optikou lze také zpětně nahlížet Háchovu naivitu, že Hitler podle prohlášení ponechá českým zemím jistou autonomii a národní svébytnost stejně jako to, že okupace bude mít pouze dočasný charakter. V obou případech šlo o iluzi, hluboký omyl.⁷¹ Historik J. Rataj charakterizuje Háchu v tomto směru jako člověka „*pomýleného vizemi o českém kurfiřtství v lůně říše římské*“, který podpisoval na říšském kancléřství v Berlíně kapitulaci, o jehož rozsahu neměl v danou chvíli reálnou představu.⁷²

Mnozí tehdejší českoslovenští diplomaté obhajují Háchův postup z osudné noci. Podle nich nelze hovořit ze strany E. Háchy o dobrovolnosti aktu, jeho souhlas byl vynucen násilím a byl podmíněn pokračováním německé politiky z dob před a pomnichovské. Podle jejich tvrzení by odpor vůči německé armádě bez mobilizace, po ztrátě vojenských opevnění, za lhostejnosti okolního světa, v době národní a mravní krize znamenal národní sebevraždu. E. Tábořský v této souvislosti nezpochybňuje zbytečnost boje, na druhou stranu však odmítá

⁷⁰ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 64-65

⁷¹ Tamtéž s. 69-74

⁷² RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 221.

potvrzení okupace písemným souhlasem. Podle jeho názoru měl Hácha oznámit, že se podvolujeme násilí, prohlášení nepodepsat a odstoupit. „*Nyní mají Němci v rukou dokument podepsaný prezidentem a jeho zahraničním ministrem, jímž budou mávat před tváří celého světa: vždyť se nic nestalo. Češi to sami přijali...*“ poznamenává Tábořský.⁷³ V. Pavlíček argumentuje tím, že Hácha ani ministr zahraničí Chvalkovský neměli k takovému aktu proklamujícímu zánik republiky ústavní oprávnění. Z tohoto hlediska byl to tedy „*akt nicotný – paakt*“, který se stal právně irelevantním i v souvislosti se zavedením nového právního řádu nastoleného okupačním režimem.⁷⁴

T. Pasák na obranu Háchy uvádí, že vycházel z nemožnosti ovlivnit podpisem nezadržitelný chod událostí. Jeho názor byl motivován tím, že podepsal z hrůzy nad zničením Prahy a nad nevýslovnými útrapami nevinného českého národa. Jako právník prý věděl, že jeho podpis nebude mít žádnou cenu. Konstatuje, že Hácha „*byl v očích lidu tragickou postavou v tragické situaci, kterou nezavinil*“.⁷⁵ Na druhé straně je potřeba mít na mysli, že samotná okupace, kterou Hácha svým podpisem stvrdil, přinesla českému národu obrovské utrpení.

Otázkou zůstává, zda mohl Hácha něco změnit, kdyby odmítl podepsat. Možná by se vracel do Prahy jako hrdina, který se postavil tváří v tvář německému nátlaku, pravděpodobně by však nezamezil vzniku Protektorátu Böhmen und Mähren. Je těžké také soudit, jak by se zachovali Němci a zda by opravdu vyplnili své hrozby. Proti názorům některých historiků (Pasák, politický aktivista Machálek⁷⁶) hovoří pozdější ironický výrok A. Hitlera, který se o možnosti napadení Prahy vyjádřil 13. 1. 1942 takto: *Tenkrát v březnu 1939 jsem jim (Čechům – pozn. aut.) vyhrožoval: jestliže celá věc nebude vyřízena do šesti hodin, zaútočí německá letadla na Prahu. Byl bych se příšerně blamoval, protože v tu dobu byla tak hustá mlha, že žádné letadlo nemohlo vzlétnout. Ve tři bylo jednání s Háchou skončeno. Uvědomil svou vládu a po pětadvaceti minutách přišla odpověď: Nebude se střílet. Češi měli poslušnou armádu!*⁷⁷

Prezident však mohl učinit alespoň gesto odporu a podat demisi. Dostál by tím své prezidentské přísaze. Hácha však namísto toho autoritu prezidentského úřadu dehonestoval

⁷³ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 69-74

⁷⁴ PAVLÍČEK, Václav. *O dekretech prezidenta republiky*. In *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. s. 46

⁷⁵ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 96

⁷⁶ V. Machálek hovoří v tomto směru o Hitlerově jasném ultimátu, jehož nepřijetí by vedlo k totálnímu bombardování Prahy (In MACHÁLEK, Vít. *Prezident v zajetí (život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha: Regulus, 1998. s. 110)

⁷⁷ HITLER, Adolf. *Monology ve Vůdcově hlavním stanu 1941-1944*. Praha: Aurora, 1995. s. 149.

nejen konečným podpisem, ale i úvodními slovy, která pronesl k A. Hitlerovi. Jím prezident devótně zpochybnil státnost, za níž nesl hlavní odpovědnost. Zřekl se státního zřízení první republiky a ujistil vůdce, že nikdy nepodporoval vznik samostatného československého státu.⁷⁸ Již toto tvrzení, je samo o sobě vrcholným projevem kolaborace.

Tehdejší ministr V. Klumpar přičítá Háchův čin příznakům jeho silného strachu, respektu a pocitu bezmocnosti vůči německé síle. Jako doklad může posloužit častý výrok E. Háchy z doby Č-SR: „*Bojte se Němců, jsme jenom kovadlina*“⁷⁹

Hácha se k berlínskému jednání vrací v projevu na první schůzi Výboru Národního souručenství na Hradě pražském dne 23. března 1939, kdy obhajuje svůj postup a zároveň naznačuje, jak se má národ v nově vzniklé situaci dále zachovat. Zdůrazňuje, že protektorátu na základě vůdcova výnosu zůstaly znaky státnosti a možnost národního bytí. Zároveň dodává: „*Na nás nyní však jest, abychom udrželi svůj národ, abychom neposkytovali obraz národa mravně rozvráceného, neboť takovýto národ nemohl by očekávat nic než záhubu a pohrdání.....Na mravních kvalitách záleží právě tolik jako na odborných schopnostech. My se musíme vyvarovat podlézavosti, musíme se vyvarovat donášení, neboť tím nezískáme přízně vedoucích mužů německých, kteří při své přísné povahové přímosti by pro nás měli jenom opovržení*“.⁸⁰ Zajímavé je v souvislosti s Háchovou postavou spojení „*vyvarování se podlézavosti*“, neboť právě Háchova devótnost a poslušnost k Němcům mu byly jako tehdejšímu státnímu prezidentovi nejvíce vytýkány a představovaly hlavní projevy jeho kolaborace.

⁷⁸ Protokol o návštěvě Dr. Emila Háchy u Hitlera interpretoval tuto skutečnost takto: „*Jinak celý režim mu byl cizí, tak cizí, že hned po revoluci sám sobě kladl otázku, je-li pro Československo štěstím, že je nezávislým státem.* (cit. podle PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 76)

⁷⁹ RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 180

⁸⁰ HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu: výbor z projevů pana státního presidenta Dr. Emila Háchy s jeho předmluvou*. Praha: Propagační komise Národního souručenství, 1940. s. 10

3. Emil Hácha jako protektorátní prezident

Znakem české protektorátní reprezentace v čele s tzv. státním prezidentem E. Háchou byla v prvních letech trvání protektorátu kolaborační politika s upřednostněním tzv. „retardační“ taktiky. Byla založena na loajálním přístupu a její představitelé využívali různých zdržovacích taktik ve snaze čelit okupačnímu tlaku. Tato politika „nutného zla“ (jak ji ospravedlňovali její stoupenci) byla zneužívána fašistickými skupinami typu Vlajky a zároveň vytvářela prostor pro proněmecký aktivismus vyznávající kolaboraci s okupantem a to jak v ideové poloze (aktivističtí žurnalisté jako K. Lažnovský, E. Vajtauer), tak v poloze praktické (tzv. administrativní aktivismus). E. Hácha sice nepovažoval programový aktivismus za svůj politický program, nicméně jej v praktické rovině uplatňoval.⁸¹

V souvislosti s praktickým politickým jednáním bylo příznačné Háchovo rčení, že nevídané problémy „zúřadoval“, nikoli politicky řešil. Jako vysoký právní byrokrat úzkostlivě a mechanicky dodržoval právní formy, a to i za situace, kdy se právo stalo politickým instrumentem diktátu totalitní moci. Měl zažitou úřednickou poslušnost a koncepční neiniciativnost, schopnost vzorně zadministrovat příkazy, i když s nimi osobně nesouhlasil. Hácha o tom říkal, že „polyká ropuchy“. Tato profesní mentalita se pojila s nedostatkem politické praxe a některými osobnostními rysy, mezi něž patřila malá bojovnost, ba jistá zbabělost.⁸² Politika „retardace“ se v praxi realizovala na základě konkrétních politických kroků Háchy.

Charakteristickým rysem Háchovy retardační politiky byla početná jednání s říšským protektorem K. von Neurathem. Hácha se snažil využít jeho větší otevřenosti a kultivovanosti, které naopak nenacházel u státního sekretáře K. H. Franka a později také u zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Pravidelná jednání mezi Neurathem a státním prezidentem ve formě schůzek či písemné korespondence patřila mezi nejdůležitější činnosti české protektorátní reprezentace té doby. Okruh otázek předkládaných Háchou k jednáním se koncentroval do těchto základních bodů:⁸³

- a) Opakované prosby za zatčené vysokoškolské studenty s návrhem na propuštění a zmírnění utrpení v koncentračním táboře

⁸¹ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 134-136

⁸² RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 45.

⁸³ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 169

- b) Prosby za zatčené české občany s obdobným návrhem jako u studentů, zasílání balíčků do koncentračního tábora, převedení na české území
- c) Ohrazení proti germanizačním opatřením německé správy (vysídlení obyvatelstva, jazyková nařízení, převedení na české území)
- d) Ohrazení proti zasahování německé okupační správy do činnosti správy protektorátní
- e) Ohrazení proti hospodářské perzekuci českých podniků ze strany německé okupační správy
- f) Ohrazení proti podporování českých fašistů ze strany německé okupační správy

Jako ilustrace Háchova politického jednání poslouží úryvky z jeho projevů, v nichž deklaroval poslušnost k německé okupační správě výměnou za některý z výše uvedených bodů. Hácha například 20. března 1940 intervenoval u Neuratha za české legionáře a další zatčené. Před touto žádostí však zaslal telegram A. Hitlerovi k výročí 15. 3. 1940, v němž otevřeně popřál úspěch německým zbraním ve válce: „*Vzpomínám dnes, že jsem našel před rokem u Vaší excelence největší porozumění pro tehdy těžce zkoušený český národ. Tím, že jste jej vzal pod ochranu říše, dostalo se mu cenných výhod, zejména zůstal ušetřen válečných pohrom, i když sám v rámci Velkoněmecké říše nynější války se účastní. Nemohu tedy jinak, než přátí dnes slavným německým zbraním, které chrání i český národ, „Sieg Heil“*“⁸⁴

Podle T. Pasáka dosáhly Háchovy intervence u říšského protektora v několika případech dílčích úspěchů. (šlo především o postupné propouštění studentů zatčených kvůli protestům z 28. 10. a 17. 11. 1939). Úspěšnější byla spíše osobní setkání s Neurathem než jemu adresovaná písemná memoranda, na která odpovídal říšský protektor v zásadě negativně.⁸⁵ V případě přímlov za zatčené občany a vězně v koncentračních táborech intervenoval Hácha někdy za celé skupiny, jindy pouze za jednotlivce. Zároveň je však třeba poukázat na skutečnost, že Hácha se snažil nejvíce pomoci svým osobním přátelům či blízkým spolupracovníkům. Jako příklad lze uvést přednostu prezidentské kanceláře J. Havelku. Zatímco u ostatních vězněných vyjádřil Hácha své stanovisko směrem k okupačním představitelům velmi všeobecně, u Havelky kladl důraz jak na ústní, tak písemnou formu žádosti o jeho propuštění.⁸⁶ Mezi zatčenými občany, pro které prezident intervenoval, byli

⁸⁴ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 173

⁸⁵ Jako příklad lze uvést např. intervenci ze 7. září 1940, kdy říšský protektor odmítl námítky proti zásahům okupační správy do kompetence tzv. protektorátních úřadů (In OTÁHALOVÁ, Libuše; ČERVINKOVÁ, Milada. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II*. Praha: Academia, 1966. s. 566)

⁸⁶ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 174-175, 237

mj. i aktivisté z kolaborantské organizace Svaz pro spolupráci s Němci, kam patřil také Havelka.

Vzhledem k taktice nacistické politiky v protektorátu se jeví interpretace T. Pasáka připisující Háchovi zásluhu na částečném propouštění studentů a dalších zatčených jako nepodložená. Především pozdější „Heydrichova forma vládnutí“ byla realizována tzv. politikou „*cukru a biče*“⁸⁷, kterou si nacisté chtěli zavázat protektorátní reprezentaci k další spolupráci. Heydrichova brutální opatření měla zlomit protiněmecký odboj v českých zemích a zajistit klid, aby „*český dělník zde nasadil pro německé válečné úsilí plně svou pracovní sílu*“.⁸⁸ Stanné soudy měly vyvolat a demonstrovat psychózu strachu. Na druhou stranu si nacisté potřebovali upevnit svojí pozici okupanta v očích protektorátních politiků a veřejnosti a učinit alespoň zřídka pomyslné gesto vstřícnosti. Z tohoto pohledu lze také chápat postupné propouštění studentů do března 1943.

Hácha neintervenoval pouze u říšského protektora, ale v konkrétních případech se snažil adresovat své požadavky přímo A. Hitlerovi. Za hmatatelný důkaz lze považovat „politickou nótu“ z 11. 10. 1939⁸⁹ určenou vůdci jménem vlády a státního prezidenta. Háchovo memorandum poukazovalo především na to, že státní prezident má při vykonávání úřadu vážné těžkosti, které jsou vyvolány tím, že Němci nedodržují výnos o zřízení protektorátu. Nóta dále upozorňovala na soustavné potlačování české státnosti a na fakt, že „*veřejná správa je část po částí přejímána do bezprostřední správy říše*“. Okupační stav zde byl označen za velký krok zpět ve srovnání s vývojem české státnosti od poloviny 19. století. Hácha uvedl, že nevidí rozdíl mezi statutem Protektorátu Čechy a Morava a koloniální správou. Nutno dodat, že říšský kancléř na Háchovo memorandum neodpověděl a v daném případě stejně jako u dalších žádostí státoprávní povahy nebyla učiněna náprava.

E. Tábořský, který se jinak kriticky vyslovoval k činnosti státního prezidenta, poznamenal, že v tomto směru „*nelze hledět bez sympatií na jeho úporný boj o poslední drobtý národní autonomie*“.⁹⁰ Tábořský odkazoval na Háchovo národovectví a snahu zachovat v tomto

⁸⁷ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 231

⁸⁸ Tamtéž s. 230

⁸⁹ Dopis E. Háchy A. Hitlerovi z 11. října 1939, v němž vyslovil znepokojení nad metodami německých úřadů, které podle jeho mínění odrážejí český lid od spolupráce s Němci. Šlo především o rozsáhlý počet zatčených, stále početnější zásahy říšských orgánů do pravomoci českých úřadů, o diskriminaci Čechů a rostoucí germanizaci. (cit. podle PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 140-142)

⁹⁰ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 142

období alespoň národní a kulturní hodnoty. Autonomie národní se však neobejde bez autonomie státní, kterou prezident svojí konzervativní ideologií naopak potlačoval.

Je potřeba zdůraznit, že míra kompenzací z německé strany neodpovídala míře loajality vyjadřované Háchou i některými dalšími protektorátními představiteli. Nacističtí činitelé na základě toho umě volili taktiku vydírání, jejímž cílem bylo zajistit si pro propagandistické účely spolupráci s protektorátní správou jak na vnitropolitické, tak hlavně na mezinárodní úrovni.⁹¹ E. Hácha nehájil svojí pasivitou českou státnost a demokratický systém a mezinárodně legitimizoval německou okupaci. Jeho politika retardace přecházela volně v kolaboraci.

Navíc s postupem doby a se zvyšujícím se nacistickým nátlakem narůstal u Háchy trend aktivismu a ještě větší devótnosti vůči okupantům. Háchovy projevy u příležitosti různých výročí a událostí se stále větším akcentem zdůrazňovaly potřebu spolupráce se III. říší jako garantem bezpečí v českém prostoru. Velké pobouření u příslušníků domácího odboje vyvolal Háchův proslov k celnímu zapojení do říše z 21. září 1940: „*Státní prezident a vláda Protektorátu Čechy a Morava vás vyzývají, abyste nejen plnili své povinnosti vůči Říši, nýbrž abyste byli věrnými příslušníky Říše, která Vám skýtá možnosti dříve nebývalé. Buďte dobrými Čechy, ale buďte i spolehlivými příslušníky Říše, která je Říší vaší právě tak jako říší Němců*“⁹² V souvislosti s tím bylo domácím odbojem řečeno, že Hácha začal inklinovat k podobným „*nechutným projevům loajality*“ z obav před vítězstvím Německa a ze zbabělosti, která mu nedovolovala bránit se nacistickým donucovacím praktikám.⁹³

Hácha neopomínal zdůrazňovat potřebu dobrého vycházení s německým národem ve svých pravidelných štedrovečerních rozhlasových relacích ke spoluobčanům. V tom z roku 1940 jim mj. vzkázal: „*Neúchylná věrnost k národnímu celku musí jíti také ruku v ruce s pokojným a plodným soužitím s příslušníky národa, s kterým nás zeměpisné položení a staleté dějiny spjaly nejužšími svazky, to je národa německého. Štěstí českého národa spatřoval v předpokladu dobré práce pro vítězství říše: „ Světový přerod zdaleka není u konce. Naše dosavadní cesta byla cestou dobrou, neboť nám zachovala základy naší národní existence. Ještě však nejsou všechna nebezpečí překonána. Národu našemu kyne jen tehdy šťastná budoucnost, prokáže-li i nadále svou vnitřní schopnost a užitečnost*

⁹¹ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 170

⁹² HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu II: výbor z projevů pana státního presidenta Dr. Emila Háchy s jeho předmluvou*. Praha: Propagační komise Národního souručenství, 1940. s. 27

⁹³ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 176-178

*v budoucím světě. Toho dosáhneme, bude-li každý – byť i nejdrobnější pracovník – nenahraditelným na svém místě. Buďte všichni takovými pracovníky, pak Bůh požehná naši práci a šťastny budou naše příští osudy“.*⁹⁴

Kolaborační politika tzv. státního prezidenta německého protektorátu E. Háchy je spojena se vznikem organizace Národního souručenství (NS). NS bylo založeno 21. 3. 1939, kdy dr. Hácha jmenoval jeho 50tičlenný Výbor zamýšlený jako jednotná celonárodní organizace odpovídající totalitnímu systému Velkoněmecké říše. Výbor měl spojit shora všechny politické složky do jednotného celonárodního hnutí, které by se podle představ českých protektorátních představitelů stalo novým reprezentantem politického života českého národa v podmínkách okupace.⁹⁵ Vytvořením podobné organizace, sdružující téměř veškeré české obyvatelstvo protektorátu, chtěl Háchův kolaborační směr posílit svou legitimitu u německých okupačních úřadů i ve vztahu k zahraničí.

Organizace byla složena z politických stran druhé republiky, které před vstupem do NS ohlásily svoji dobrovolnou likvidaci (Národní strana práce, Strana národní jednoty).⁹⁶ Již samotný fakt, že NS bylo vystaveno na základech bývalé Strany národní jednoty, krajně pravicového fašizujícího subjektu, vzbuzuje nedůvěru. NS bylo antisemitistickou organizací, neboť jejími členy nesměli být Židé.⁹⁷ NS usilovalo o uznání tzv. českého árijství, arizaci židovského majetku Čechy a vydalo několik proklamací, v nichž vyzývalo Čechy, aby se společensky nestýkali se židovskými spoluobčany a dodržovali zásadu rasové hygieny. Někteří čeští fašisté jeho činnost podporovali (Národní obec fašistická) nebo byli přímo jeho členy (Vlajka)⁹⁸

Podle pojetí V. Machálka, který není uznávaný renomovaný historik politických dějin, ale vystudovaný religionista a teolog, smýšlením prohabsburský monarchista, mělo Národní souručenství navenek vytvářet dojem autoritativního hnutí, avšak jeho řídicí výbor měl být v naprosté většině vytvořen z demokratických politiků. Odvážným je rovněž jeho tvrzení, že i mezi českými fašistickými skupinami se dařilo nalézt pro jejich zastupování ve výboru slušné lidi.⁹⁹ Zmíněný autor však neuvádí skutečnost, že ve vedení Výboru NS působili také

⁹⁴ HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu II: výbor z projevů pana státního prezidenta Dr. Emila Háchy s jeho předmluvou*. Praha: Propagační komise Národního souručenství, 1940. s. 34

⁹⁵ HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko, 1988. s. 250

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ JOŽÁK, Jiří. *Za obnovu státu Čechů a Slováků 1938-1945: (slovníková příručka)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 54

⁹⁸ HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko, 1988. s. 250

⁹⁹ MACHÁLEK, Vít. *Prezident v zajetí (život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha: Regulus, 1998. s. 119-120

členové Českého svazu pro spolupráci s Němci¹⁰⁰ (např. J. Fousek, J. Nebeský) a ke konci války také Českého svazu válečníků¹⁰¹ (např. generál R. Rychtrmoc, G. Mohapl). Vedoucí představitelé NS se po osvobození zodpovídali ze své činnosti za okupace před Národním soudem. První předseda Výboru NS A. Hrubý byl odsouzen na doživotí.¹⁰²

Z autentického projevu E. Háchy na slavnostní schůzi NS z 10. dubna 1940 je patrné, že vyzdvihuje NSDAP jako velký vzor, který je užitečné v rámci formování Národního souručenství následovat. „Vzdálenějšímu pozorovateli bude jasněji než nám možno posouditi, do jak značné míry tato naše národní organisace přejímá imponující vzor, daný jí organisací národněsociální strany německé, již velký národ německý vytvořil si za vedení svého Vůdce rovněž v kritických dobách svých dějin.....Zkušenosti získané na tomto vzoru, poučují a poučí nás, které jeho zásady a metody jsou obecně a tedy i pro nás platné“. ¹⁰³ Jedná se tedy o zřetelnou výzvu ke kolaboraci, kterou někteří autoři jako historik Pasák a teolog Machálek, interpretují jako nutnost k tomu, aby nedošlo k rozpuštění organizace Němci. Svá tvrzení však nedokládají žádnými důkazy.

E. Hácha nepatřil k zastáncům stranické plurality, přednost naopak spatřoval ve vytvoření jednotné organizace Národního souručenství s cílem usměrnit politické myšlení národa. Dokládá to opět jeho projev na slavnostní schůzi NS dne 10. dubna 1940: „Nebyl jsem sám, kdo základní směrnice viděli ve vědomí a uplatňování národní pospolitosti, čili – což je jedno a totéž – ve vědomí sounáležitosti všech příslušníků našeho národního celku, s nímž nedá se nikterak srovnati jakékoliv tříštění národa podle různých politických směrů, které může naše národní bytí jen ohrožovat.“¹⁰⁴ Forma tohoto politického uspořádání je charakteristická pro autoritářské a totalitní režimy.

Protektorátní představitelé chtěli prostřednictvím NS nacistům demonstrovat svůj vliv mezi českým obyvatelstvem a podpořit své snahy o podílení se na moci. Od počátku představovala organizace nástroj loajální spolupráce s okupanty, kdy se především v organizačním aparátu uplatňovaly reakční a kolaborantské síly. Klad lze však spatřovat ve shora neřízených aktivitách řadových členů, kde se projevovalo úsilí o udržení české

¹⁰⁰ Česká kolaborantská organizace v protektorátu. Vznik ohlášen projevem zástupce vedoucího Národního souručenství J. Nebeského 30. 8. 1939. Svaz jako oficiální instituce sledoval kolaborační koncepci dr. E. Háchy.

¹⁰¹ Česká fašistická organizace v protektorátu. Svaz byl založen podle vzoru nacistického Reichskriegerbundu na jaře 1941 se snahou zneužít legionářské tradice.

¹⁰² HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko, 1988. s. 250

¹⁰³ HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu II: výbor z projevů pana státního presidenta Dr. Emila Háchy*. Praha: Odbor Výboru Národního souručenství pro tisk a propagandu, 1941. s. 15

¹⁰⁴ Tamtéž s. 14

svébytnosti.¹⁰⁵ Národní souručenství pořádalo např. národní poutě, týdny českých knih a hudby. Prvního května 1939 se konalo shromáždění na Řípu, následovala největší manifestace při převozu ostatků Karla Hynka Máchy, kterému se v Panteonu Národního muzea poklonil i prezident Hácha.¹⁰⁶ Konzervativní český národní program, který byl přijímán širší českou veřejností, NS propojovalo s antidemokratismem, antisemitismem a pronacistickým aktivismem.

Široké členské základny NS se snažilo využívat i formující se domácí odbojové hnutí. Někteří nižší funkcionáři byli zpočátku zapojeni do nekomunistických odbojových organizací, zejména Obrany národa a Petičního výboru Věrní zůstaneme. Pod represivními zásahy okupační moci však odbojová aktivita v ústředním aparátu NS již během roku 1940 v podstatě zanikla.¹⁰⁷

Podobně jako ostatní oficiální instituce v protektorátu si okupační orgány od r. 1941 zcela podřídily i NS a využívaly je pro své vlastní politické cíle související s tzv. konečným řešením české otázky. Do jeho vedení byli postupnými reorganizacemi prosazeni stoupenci programové kolaborace, kteří pro okupační moc představovali záruku iniciativního a důsledného propagování nacistické ideologie a válečných potřeb říše mezi českým obyvatelstvem. V lednu 1943 bylo NS přeměněno v korporaci s převážně kulturními a osvětovými úkoly, která sloužila k výchově k říšskému uvědomění a nacistickému novému pořádku, a bylo podřízeno Moravcovu ministerstvu lidové osvěty. NS zaniklo koncem války v květnu 1945.¹⁰⁸

V souvislosti s výše řečeným se jeví způsob vykreslení Národního souručenství ze strany některých historiků a autorů publikací o E. Háchovi jako velmi shovívavé a v souvislosti s jeho faktickou orientací na proněmeckou spolupráci až přehnané. T. Pasák a V. Machálek pokládají NS za obrannou, v některých fázích jeho činnosti dokonce přímo za opoziční organizaci, která měla chránit český národ před úplnou germanizací. Jsou názoru, že se NS navenek muselo projevovat jako konformní „totalitní“ organizace, která hodlá převychovat český národ v duchu nového státoprávního uspořádání. Ve skutečnosti však v sobě mělo zakotveno retardační prvky, kterými se mělo zabránit prosazení nacistických opatření.

¹⁰⁵ JOŽÁK, Jiří. *Za obnovu státu Čechů a Slováků 1938-1945: (slovníková příručka)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 54

¹⁰⁶ MACHÁLEK, Vít. *Prezident v zajetí (život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha:Regulus, 1998. s. 123

¹⁰⁷ JOŽÁK, Jiří. *Za obnovu státu Čechů a Slováků 1938-1945: (slovníková příručka)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 54

¹⁰⁸ HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko, 1988. s. 251

Připouští, že k takovému cíli měla organizace málo sil, a proto jí není možné v této rovině připsat žádné praktické úspěchy. Na druhé straně však vyzdvihují zásluhu NS na alespoň symbolickém stmelení českého lidu a posílení národního uvědomění na principu „*národní pospolitosti, křesťanské morálky a sociální spravedlnosti*“.¹⁰⁹ Tyto propagandistické floskule však mají v dobovém kontextu evidentně krajně pravicový autoritářský ráz.

Ze závěrů a hodnocení uvedených autorů je zřejmá nízká schopnost dávat řadu historických fakt do patřičných politických souvislostí. Není zde brán zřetel na politologické aspekty, z jejichž analýzy plynou poněkud odlišné závěry. NS představovalo svým záměrem vytvořit jednotnou a názorově politicky nepluralitní organizaci spíše antidemokratickou a totalitarizující formaci. Nejednalo se o spontánní českou organizaci, ale prostředek háchovců, jak dosáhnout loajální spolupráce obyvatelstva s okupanty. Převládala v něm ideologie konzervativního národovectví, která ve svém důsledku propagovala ideologii nacistickou a válečné potřeby říše. NS navíc prosazovalo české árijství a nevystupovalo proti rasismu.¹¹⁰ V tomto směru jej tedy není možné považovat za součást českého odboje a odporu a označovat jej jako českou národní opozici. Pravdou zůstává, že odboj z počátku krátce využíval NS jako masové organizace pro krytí svých některých akcí, ale to nemělo s jeho skutečnou podstatou nic společného.

Přes pronacistické a proněmecké námluvy českých fašistů daly této háchovské kolaborační linii jednoznačně přednost i okupační orgány.¹¹¹ Na základě této informace je tedy možno uvést, že ve své podstatě nešlo o boj NS proti fašismu, ale zápas jedné kolaborantské organizace s druhou kolaborantskou skupinou o politický vliv a moc nad protektorátem.

Historik R. Kvaček se domnívá, že NS napomohlo E. Háchovi k nalezení kontaktu s národem. Německá okupace zásadním způsobem zpochybnila hodnotu a autoritu prezidentství. Hácha chtěl vybudováním této organizace uchovat tuto autoritu ve smýšlení

¹⁰⁹ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka. 2007. s. 118-131; MACHÁLEK, Vít. *Prezident v zajetí (život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha:Regulus, 1998. s. 118-128

¹¹⁰ Sám E. Hácha žádným způsobem neprotestoval proti německým rasovým zákonům a perzekuci židovského obyvatelstva na území protektorátu. Svým loajálním přístupem německou protizidovskou politiku legitimizoval a ve svých některých projevech proti Židům dokonce aktivně vystupoval. (např. formulace o „*demokraticko-židovském kapitalismu*“ určená dr. Benešovi, in *V hodině dvanácté: soubor projevů státního prezidenta a členů vlády Protektorátu Čechy a Morava po 27. květnu 1942*. 5. vyd. Praha: Orbis, 1942. s. 7)

¹¹¹ HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko, 1988. s. 251

národa, považoval to potřebné pro jeho sebevědomí. Státní prezident měl zůstat alespoň symbolem státu, když stát už nebyl.¹¹²

Tyto formulace jsou neadekvátní z hlediska postavení prezidenta v rámci protektorátního uspořádání. E. Hácha nebyl prezidentem samostatného a svobodného státu, nýbrž získal titul tzv. státního prezidenta od okupační moci na základě Hitlerova výnosu. Funkce státního prezidenta tedy nebyla symbolem českého státu, ale českého vazalství k III. říši. Sám Hácha navíc nebyl stoupenec samostatné československé státnosti a svoji prezidentskou přísahu silně znedůvěřhodnil svým vystupováním v pozici vrcholného protektorátního představitele. V očích široké české veřejnosti v německém protektorátu zůstal představitel samostatné československé státnosti E. Beneš, jehož autorita v průběhu nacistické okupace a háchovské kolaborace výrazně vzrostla. E. Beneš také Čechy a Slováky dovedl mezi vítězné národy druhé světové války.

V roce 1941 se rozhodl A. Hitler odvolat K. von Neuratha z pozice říšského protektora a na jeho místo dosadil SS-obergruppenführera R. Heydricha s titulem zastupující říšský protektor. Důvodem této změny byla nacistická snaha o nastolení ostřejšího kurzu v protektorátu. Okamžitě po svém nástupu začal Heydrich realizovat Hitlerův pokyn, tzn. *„postupovat proti rušitelům klidu a pořádku v protektorátu nejostřejšími prostředky“*. Heydrichova éra byla prostoupena rozsáhlým zatýkáním, popravami a krvavými represáliemi (včetně popravy premiéra A. Eliáše).¹¹³

V souvislosti s vládou R. Heydricha se proměnila Háchova politika jako čelního protektorátního představitele. Háchův postoj znamenal zlom ve veřejně politickém životě protektorátu a přinášel kvalitativně nový prvek do procesu česko-německé spolupráce. Hácha se veřejně přihlásil jak jménem svým, tak jménem vlády k naprosté loajální spolupráci s Němci. Jeho výraz servility se v následujícím období dostal již za pomyslnou hranici, jak o ní hovořil E. Beneš v jednom ze svých prvních dopisů z Londýna.¹¹⁴

Ve svých projevech se začal dovolávat legality stanného práva a spolupráce s okupační mocí, čímž překročil práh proněmeckého aktivismu. Veřejně se zřekl politiky československé emigrace v Londýně a odsoudil činnost E. Beneše. Exilové představitele označil za podporovatele zrádného bolševismu, kteří nepřestávají *„rušit náš klid a rozsévati*

¹¹² TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995. s. 72-73

¹¹³ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 224

¹¹⁴ Tamtéž s. 229

zmatek v našich řadách“. Vrcholem byla formulace o „židovském okolí E. Beneše, které propaguje ztracenou věc nepřátel říše“, která utvrzovala širokou českou veřejnost a domácí odboj v tom, že státní prezident je jen loutkou v rukou nacistů a nepřítelem odboje. V tomto případě se dá otevřeně hovořit o použití slovníku nacistické ideologie.¹¹⁵

Výzvou naprosté proněmeckého aktivismu a spolupráce se stal závěr Háchova rozhlasového projevu z 8. listopadu 1941, v němž uvedl: „*Jest nejvyšší čas, abyste mužně a odhodlaně přistoupili k nejreálnějšímu a upřímnému plnění povinností vůči říši. Plňte své povinnosti ze všech sil, plňte je jednoznačně, otevřeně a oddaně!*“ *Musíme si neustále uvědomovati, že jsme součástíkou veliké a mocné říše, která má sílu a vůli nás chránit. V tomto přesvědčení nesmíme se dáti zvyklati žádnými klamnými a bludnými hlasy, zejména z nepřátelské ciziny, ať z Moskvy, ať z Londýna. Občané, neposlouchejte vůbec štvavých řečí emigrantů, kteří se samozvaně vydávají za českou vládu a svými rozhlasovými svody mohou nám přivoditi jen těžké škody, ohrožení na životech a odnítí nám bezpečí v dnešní rozvířené době a naději na zdravý, hospodářský, sociální a kulturní vývoj v blízké i daleké budoucnosti*“.¹¹⁶

Jedním z důvodů Háchovy naprosté ústupnosti byl psychický nátlak, jenž byl na něj okupačními úřady veden z několika stran, stálé popravy a žádná naděje na ukončení stanného práva. Hácha byl rovněž navíc nejen „zajatcem“ Němců, ale i svých vlastních spolupracovníků, kteří na něj vždy měli silný vliv. Jak přednosta prezidentské kanceláře A. Popelka, tak politický referent J. Kliment patřili ideologicky ke skupině aktivistických novinářů typu V. Krychtálka a E. Vajtauera. Jejich aktivismus značně převyšoval míru konzervatismu z roku 1938. Navíc Kliment byl stejně jako E. Hácha stoupencem již zmíněné koncepce obnovy Svaté říše římské národa německého. Názorově se blížil pojetí E. Moravce, s nímž se lišil pouze v postupech, jak zajistit úplné včlenění české státnosti do říše.¹¹⁷ Nesmíme však zapomínat na Háchovu ideologickou orientaci radikálního konzervativce, která představovala velmi důležitý faktor jeho ústupnosti a nebránila mu s Němci jednat a vycházet a obklopovat se lidmi s podobným smýšlením. Háchovo jednání není možné ospravedlňovat již s ohledem na to, že i v období Heydrichova teroru a následné heydrichiády byl ochoten pasivně akceptovat krutou perzekuci českého lidu a nedostál odpovědnosti své prezidentské přísahy tím, že by v tak nesnesitelné situaci podal demisi.

¹¹⁵ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 240, 244

¹¹⁶ HÁCHA, Emil. *Pan prezident k národu II: výbor z projevů pana státního presidenta Dr. Emila Háchy*. Praha: Odbor Výboru Národního souručenství pro tisk a propagandu, 1941. s. 52

¹¹⁷ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 241,257

Háchův stav a situaci po heydrichiádě velmi výstižně vystihuje V. Černý ve svých pamětech. Starý, nemocný a zlomený prezident je charakterizován slovy: „*Nemá již sil k odporu, ztratil kolem sebe jakoukoli oporu.....Kritizovat se sluší a je dovoleno. Ať si je kritik nicméně vědom, že vynáší soud nad troskou muže, jehož stav může být stěží látkou moudrosti. Bude kritizovat stín starce, jemuž není dovoleno dokonce ani zhroutit se a spadnout na zem ze svého křesla jako uzlíček kostí. Němci by jej zvedli a vrátili na místo. Mají jej konečně takového, jakého ho chtěli mít, a on musí zůstat tam, kde ho mít potřebují*“. Němci skutečně potřebovali mít v konečném důsledku z Háchy nemohoucí a nevzdorující loutku bez jakékoli autority, která by jim umožnila pohodlně držet nadvládu nad protektorátem.¹¹⁸ Tento jejich záměr jim však E. Hácha svým kolaboračním jednáním a proněmeckých přístupem značně usnadnil.

4. Emil Hácha v názorech domácího a zahraničního odboje

Zvláštností okupačního období byly kontakty E. Háchy jako státního prezidenta okupované země s rezistencí, především pak s E. Benešem. Tyto styky byly velmi důležité nejen pro orientaci nejvyšší české protektorátní správy, ale také pro E. Beneše. K navázání kontaktů s pražskou vládou a E. Háchou vedla E. Beneše složitá situace ve Velké Británii, kde byla doznívající politika appeasementu stálou překážkou Benešovy exilové iniciativy. Beneš potřeboval podporu protektorátních představitelů v okupované zemi pro rozvinutí jím formulované akce za definitivní uznání československé zahraniční vlády. Z tohoto důvodu byla výměna depeší mezi Prahou a Londýnem prostřednictvím centrál domácího demokratického odboje (Politické ústředí, Ústředí vedení odboje domácího – ÚVOD) velmi významná pro obě strany a nemá v okupovaných evropských zemích obdoby.¹¹⁹

Od vzniku protektorátu se dařilo A. Eliášovi a dalším členům protektorátní vlády udržovat pravidelné spojení se zahraniční reprezentací. Emil Hácha zastával v kontaktech se zahraničím pasivní úlohu. Pokud komunikoval s představiteli zahraničního odboje, tak jedine prostřednictvím premiéra A. Eliáše a Zdeňka Bořka Dohalského, kteří byli ve spojení se

¹¹⁸ MACHÁČEK, David. Emil Hácha: vzor politické práce. List Vlastenecké Fronty *Obrana národa*. In: *Národní myšlenka*, 9/2006, 12, č. 35, s. 7

¹¹⁹ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 202

členy domácích odbojových centrál. Je prokazatelné, že zásadní postavou kontaktů mezi E. Benešem a protektorátními politiky byl Eliáš, a nikoliv Hácha.¹²⁰

Jako důkaz poslouží Benešův dopis z 1. srpna 1945, který obsahoval sdělení o stycích mezi ním a protektorátními představiteli během války a který Beneš adresoval tehdejšímu ministru spravedlnosti J. Stránskému. Beneš zde uvádí: „*S prezidentem Háchou jsem za celou tu dobu v přímém styku nebyl. Byl styk jen nepřímý, jednak právě prostřednictvím generála Eliáše, jednak prostřednictvím Bořka Dohalského, který byl později v Terezíně popraven. Z mé strany tento styk soustřeďoval se na to, že jsem insistoval, aby si Hácha uvědomil svoji politickou a historickou odpovědnost, aby si byl vědom toho, že svou spoluprací slouží a prospívá Němcům a varoval jsem ho před následky, neskončuje-li v pravý čas s touto svojí rolí. Hácha v jednom případě na to reagoval velmi rozhodným a závazným slibem; svého slibu však nedodržel.* Beneš se dále pozastavuje nad tím, proč vláda a prezident nepodali po nástupu R. Heydricha do úřadu zatupujícího říšského protektora demisi.¹²¹

Vztahy mezi exilovým hnutím a protektorátní reprezentací se proměňovaly v souvislosti s vývojem a domácí politikou v protektorátu. Stále silnější projevy loajality ze strany Háchy vůči okupační moci byly pro zahraniční i domácí odboj naprosto nepřípustné a byly podrobeny ostré kritice. E. Beneš zdůrazňoval, že za jistou mez se ve vztazích s Němci za žádných okolností jít nesmí (např. když Hácha přál zdar německým zbraním v okamžiku, kdy Německo bylo ve válce se západní Evropou) a že podobných věcí může být proti nám v daném okamžiku zneužito. Gen. Ingr z Paříže doplnil, že také „*vynucená loajalita musí mít své meze*“.¹²²

Námítky Háchy a vlády, že po jejich odchodu by se k moci dostala fašistická uskupení v čele s Vlajkou, zahraniční představitelé odmítali. Naopak zastávali názor, že by to prospělo postavení exilové vlády v Londýně a zároveň zkompromitovalo Němce v protektorátu. „*Přijímat veřejně dva státy – český a slovenský – a dávat tak znovu sankci hitlerovskému násilí z 15. března 1939*“ znamenalo podle Beneše „*zradu na českoslovenství*“. Vztahy mezi státním prezidentem a okolím E. Beneše přestaly prakticky existovat koncem roku 1940, kdy se Hácha několikrát odmítl vyjádřit k Benešovým požadavkům ohledně dalšího postupu

¹²⁰ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 202

¹²¹ OTÁHALOVÁ, Libuše; ČERVINKOVÁ, Milada. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II*. Praha: Academia, 1966. s. 753

¹²² PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 209

v okupované zemi. Členové domácí rezistence přičítali tuto Háčovu pozici tomu, že se státní prezident zřejmě „bojí“. ¹²³

Z některých Benešových vyjádření může vyplývat, že zpočátku vkládal v Háchu důvěru a neztratil ji ani po Háchových silně servilních vystoupeních z přelomu let 1940-1941. Lze tak usuzovat z depeší zaslaných Benešem 20. ledna a 26. března 1941 Eliášovi. Beneš v nich vyslovil „*plnou důvěru*“ v Háchu“ a znovu potvrdil, že je potřeba zůstat pevným a nebude-li satisfakce, odejít aspoň s několika členy vlády. ¹²⁴ Zdůraznil, že jakýkoli dobrovolný podpis na nějakém prohlášení a zařazení do říše za koncese protektorátu by byla věc daleko horší než vynucený podpis z 15. 3. 1939. Beneš dále vyjádřil přesvědčení, že Hácha nepodlehne nátlaku ani německému ani domácích oportunistů. ¹²⁵

Na základě výše zmíněných depeší by se dalo usuzovat, že Beneš dokonce dával v některých politických rozhodnutích přednost Háchovi před Eliášem. Šlo však o jeho počáteční taktiku, která měla navenek upevnit pozici „hlavy okupovaného státu“ a ve výsledku vést k uznání exilové vlády v Londýně. ¹²⁶ Beneš naopak od začátku okupace upozorňoval na škodlivost aktivistické činnosti protektorátních představitelů směrem k zahraničí a varoval před proněmeckými kroky. ¹²⁷ Za hlavního spojence považoval premiéra Eliáše, který měl na Háchu působit v protiněmeckém duchu a udržovat tak dohodnutou linii, již Hácha neakceptoval. Exilový prezident zastával názor, že případná Eliášova demise by způsobila vydání Háchy „*napospas politickým dobrodruhům*“. ¹²⁸ Jimi měl na mysli fašizující české proudy a ostatní aktivistické kolaboranty typu E. Moravce či J. Klimenta.

¹²³ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 209-210

¹²⁴ E. Beneš: „*Děkuji za další zprávy o krizi. Mám plnou důvěru v Havla (E. Hácha – pozn. aut.). Potvrzuji znovu, co jsem vzkázal 14. a 15. ledna. Je třeba zůstat pevným, a nebude-li satisfakce, odejít aspoň s několika členy vlády. Díky za pevný vzkaz Havlův. Uzná-li on kompromis pro Nováčka (A. Eliáš – pozn. autora) za přijatelný, souhlasím s řešením.* (Depeše E. Beneše do Prahy určená A. Eliášovi 20. 1. 1941; cit. podle PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 213)

¹²⁵ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 214

¹²⁶ E. Beneš: „*Začala-li takto přesná spolupráce a je-li v ní možno pokračovat, bude to mít pro stát velkou důležitost. Jak jsem řekl, britská vláda je informována a působí to velmi účinně. Chápe teprve nyní jasně můj dosavadní postup k vám.* (Depeše E. Beneše do Prahy určená A. Eliášovi 20. 1. 1941; cit. podle PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 213)

¹²⁷ E. Beneš: „*Varoval jsem hned od počátku před jakýmkoli projevy loyality k Říši a první výzva, aby se Hácha a vláda připravila k odchodu, odešla z Londýna dne 6. června 1940, tj. ve chvíli, kdy jsem měl jistotu, že naše vláda londýnská bude už uznána.*“ (1. Srpna 1945, E. Beneš zaslal ministru spravedlnosti J. Stránskému dopis, v němž vylíčil své spojení s představiteli tzv. protektorátní vlády v letech 1939-1941; in OTÁHALOVÁ, Libuše; ČERVINKOVÁ, Milada. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II*. Praha: Academia, 1966. s. 751)

¹²⁸ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 214

Háchovy veřejné projevy po nástupu R. Heydricha a další akce, které vedly k odsouzení politiky československé emigrace v Londýně, znamenaly definitivní odvrácení československé reprezentace v exilu od státního prezidenta a protektorátních elit. Beneš ve Státní radě v Londýně 25. listopadu 1941 prohlásil, že postupem doby staly se vláda a státní prezident prostými nástroji bez moci, bez kompetence, bez politiky a také bez odpovědnosti a tudíž žádnou vládou a žádným prezidentem nejsou. „*Proto pro nás dnes a pro nikoho jiného prostě neexistují...Zavírám tudíž nad touto kapitolou poslední stránku: není pro nás protektorátu, není pro český lid a pro nás protektorátního prezidenta a vlády*“, dodal Beneš.

129

Beneš se tímto projevem ve Státní radě vzdal veškeré naděje, že by mohl dalším stykem s protektorátní vládou a prezidentem něco doma zachránit a jejich činnost ovlivnit v příznivém smyslu vůči národu a jeho spojencům. Beneš ve výše zmíněném dopise z roku 1945 k této skutečnosti uvádí: „*Všechn náš styk s Háchou a tzv. protektorátní vládou skončil. Celá naše další akce byla od té chvíle zaměřena proti kolaborantství všeho druhu*“. ¹³⁰

Domácí odboj byl k E. Háchovi a většině protektorátní reprezentace ještě kritičtější než zahraniční emigrace. Krycí název „rodina“, daný jí z Londýna, si změnil na „pseudorodinu“. Ve zprávách do Londýna doporučovali dlouhodobě představitelé ÚVOD „*udělat důraznou čáru mezi londýnskou emigrací a Háchovou skupinou a kráčet každý po své vlastní koleji*“. Výhrady měla domácí rezistence i k charakteru a pojetí tajných dokumentů mezi emigračním Londýnem a „háčovskou“ Prahou. ¹³¹

Ze zprávy odeslané pracovníkem domácího odboje vedení československé zahraniční akce na Západě koncem dubna 1940 je patrné negativní stanovisko domácího odboje a české veřejnosti k Háchově loajální politice vůči nacistickému Německu: „*Z různých zpráv je patrné, že v českém veřejném mínění se značně kritizuje postup presidenta Háchy, vlády i Národního souručenství kolem 15. března 1939. Největší nevoli zřejmě vyvolal telegram Háchův Hitlerovi a zejména jeho ukončení, v němž Hácha použil formulace Sieg Heil. Není*

¹²⁹ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 242

¹³⁰ OTÁHALOVÁ, Libuše; ČERVINKOVÁ, Milada. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II*. Praha: Academia, 1966. s. 753

¹³¹ TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995. s. 121

pochyb o tom, že zejména tato formule byla Němci nadiktována a na Háchovi vynucena, ale je patrné, že v české veřejnosti to způsobilo značné rozladění vůči Háchovi a vládě.“¹³²

V jiné zprávě z července téhož roku kritizoval ÚVOD kolaborantskou politiku vedoucích činitelů protektorátu následovně: „*Tento strašlivý národní, kulturní i fyzický útisk má svoji kladnou stránku v tom, že ukazuje charakterově slabé a vadné jedince i směry, jichž se národ musí při svém osvobození energicky zbavit. Musíme s politováním přiznati, že podobných jedinců máme více, než jsme tušili.... Žel Bohu, postrádáme statečných a odhodlaných vůdců, kteří by šli příkladem vsťíc. A tak stojí dnes v čele národa ustrašenci a chlebičkáři, nakomandovaní našimi „ochránci“ jdoucí ve svém patolízalství dále, než jest od nich žádáno a než by se slušelo na člověka dbalého své cti, důstojnosti a národní hrdosti. V první řadě platí to na naši byrokracii a žurnalistiku.*“¹³³ Je nepochybné, že dané tvrzení se přímo dotýkalo i tzv. státního prezidenta E. Háchy

Negativní ohlasy na vedoucího muže protektorátu ze strany domácí rezistence se postupem doby ještě více stupňovaly a dosáhly vrcholu v období Heydrichovy éry. Ve zprávě z domova z dubna 1942 je E. Hácha charakterizován takto: „*Hácha ve všem, celým svým názorem na život, je úplný pesimista. K ničemu se neodhodlá. Nemá vlastní vůle. Je úplně neschopen něco si pamatovat. Nelze od něho očekávat už nic. Je to vrak, kterým strká náhoda, Němci a strach ze sebemenšího vlastního rozhodnutí. Lidé v takovém stavu jako on se prohlašují za nesvéprávné.*“¹³⁴ Ze zprávy vyznívá jak kritika nad tragickým počínáním Háchy, tak jisté smíření se s ním ze strany příslušníků domácího odboje.

Zajímavé je v tomto směru pro doplnění dobových ohlasů krátce zmínit pohledy samotného vůdce německého národa a říšského kancléře na osobu E. Háchy. A. Hitler pokládal Háchu především za zbabělce, který byl zároveň vhodný pro uskutečnění jeho záměru germanizace českého prostoru a pro uplatňování metod nacistické politiky v protektorátu. Díky Háchovi a jemu podobným tak mohlo podle vůdce paradoxně dojít ke zničení českého národa a státnosti. Vyplývá to z projevů Hitlera v jeho hlavním stanu, kdy líčí Háchu slovy: „*Háchovo jméno musí být vyslovováno jedním dechem se jménem knížete Václava, aby se na něho v budoucnosti mohl odvolávat každý zbabělec. Jeho následník? Jen žádný chlap! Budeme líp vždy vycházet se zbabělci než se statečnými muži. Čechy nejlépe vyřídíme, že na*

¹³² OTÁHALOVÁ, Libuše; ČERVINKOVÁ, Milada. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II.* Praha: Academia, 1966. s. 538

¹³³ Tamtéž s. 553

¹³⁴ Zpráva z domova z dubna 1942, cit. podle PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945).* Praha: Rybka, 2007. s. 248

ně budeme prostřednictvím takových osob působit nepřetržitě a v dlouhém časovém období. “ Háchu je podle vůdce nutno prezentovat jako „jednoho z největších mužů světa, pokud Čechům zanechá závěť, která bude znamenat jejich konec“. ¹³⁵

Na základě toho, jak Háchu vnímal Hitler, je možno usuzovat, proč právě na něj nacisté vsadili. Hácha nacistům oproti českým fašistickým skupinám či jiným domácím kolaborantům zkrátka vyhovoval. Na rozdíl od nich byl ochoten jako bývalý úředník poslušně vykonávat jejich příkazy shora a veřejně vyjadřovat loajalitu říši. Čeští fašisté typu J. R. Rozsévače či R. Gajdy nemohli být pro Němce přijatelní, neboť by se v případě uchopení „protektorátní moci“ snažili vytvářet svou vlastní politiku, která by se nemusela shodovat s nacistickými představami. Čeští fašisté jako hrdí nacionalisté chtěli být na rozdíl od háchovců rovnoprávními partnery nacistů. Němci tedy měli určité obavy před tím, že by se je domácí fašisté snažili napodobovat a v jistém ohledu je snad dokonce i předčít. ¹³⁶ Pro uskutečnění nacistických cílů naopak potřebovali využít služeb podřízeného partnera, který by svojí apatičností a neinicativností zajistil klidný protektorát pracující pro válečné úsilí říše. V tomto ohledu kolaborantská skupina tzv. státního prezidenta naplňovala v rámci spolupráce okupanta a okupovaného nejlépe jejich požadavky a záměry na germanizaci českých zemí.

Navíc nacisté nemínili pustit na nejvyšší protektorátní místa dobrodruhy a avanturisty, kteří neměli „oporu“ v obyvatelstvu. Naopak potřebovali protektorátní představitele s „vlivem“ a „ohlasem“ ve společnosti, a to jak kvůli chodu domácí správy, tak kvůli zahraničí. Pro Německo bylo užitečnější, když nemuselo v protektorátu zásadně měnit „spolupracovníky“ a to i tehdy, když Hitler již téměř nedbal na mezinárodní situaci. Na Háchovi mu záleželo vůbec nejvíc, neboť jednal v Berlíně a „zajistil“ pak klidný počátek okupace. ¹³⁷

5. Typ Háchovy kolaborace

Pro pochopení problematiky kolaborantství je potřeba definovat samotný pojem kolaborace. Jedná se v zásadě o formu interakce mezi ovládající a ovládanou skupinou obyvatelstva. Ovládající jsou v daném případě reprezentováni německou okupační mocí, která však i přes použití nejsilnějšího násilí není schopna existovat bez určitého, třeba jen minimálního

¹³⁵ HITLER, Adolf. *Monology ve vůdcově hlavním stanu 1941-1944*. Praha: Aurora, 1995. s. 186

¹³⁶ TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995. s. 72

¹³⁷ Tamtéž

souhlasu ovládaných. Tento souhlas může být vyjadřován nejrůznějšími způsoby – od aktivní účasti až k retardaci. Důvodem ke kolaboraci mohou být různé motivy nebo jejich spojení. Podle toho můžeme rozlišovat kolaboraci ideologickou, materiální či existenční. V první fázi obsazení převažovala ve většině okupovaných zemí včetně Protektorátu Čechy a Morava fáze retardace, tzn. pokud možno co nejpasivnější spolupráce podle teorie volby „menšího zla“. Ta však brzy narazila na odpor nacistické strany, která v důsledku vnitřní logiky měnila retardaci v kolaboraci.¹³⁸

Při zkoumání kolaborantství a jeho podob je potřeba zaměřit pozornost na konkrétní jednání konkrétních aktérů. Jedině tak je možno posoudit chování v reálné době okupace a nastínit jeho alternativy. Do spektra kolaborace přitom spadá odpor, pasivní odpor až retardace, služební horlivost, oportunismus, odborná ctižádost nebo ideologický souhlas.¹³⁹

V rámci politologického zkoumání jsou tedy podstatné objektivní a nezpochybnitelné důsledky Háchových prokolaboračních činů a nikoli bezvýznamná moralistní analýza osoby a rozhodnutí státního prezidenta. V jeho případě se jednalo o hluboký a neomluvitelný omyl, politické selhání v pozici vrcholného představitele národa, které mohlo v konečném důsledku vést k likvidaci českého etnika. E. Hácha si musel být vědom nacistických plánů v českomoravském prostoru (ničení české identity, českých elit, jazyka, kultury, vzdělanosti), a přesto svojí proněmecky aktivistickou politikou umožňoval okupantům jejich záměr realizovat.

Spektrum kolaborace v Protektorátu Čechy a Morava bylo vystavěno na širším půdorysu. Kromě Háchovy kolaborantské „docentské kliky“ k němu patřili také čeští fašisté a skupina aktivistických novinářů pod vedením E. Moravce. Moravcova skupina aktivistických publicistů stavila proti konzervativnímu modelu háchovského českého národovectví (český kulturní tradicionalismus, folklór, péče o jazyk) kulturně nadnárodní německé novoevropanství. Tato ideologie moderního českého vazalství k Německu, která byla oproštěna od všech historických souvislostí, využívala zažitý český provinční komplex

¹³⁸ PERZI, Niklas. *Protektorátní policie a četnictvo. Stav zkoumání, ožehavé a otevřené otázky, hranice bádání*. In *Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!*. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. Května 2006, s. 16

¹³⁹ Tamtéž

vlastní malosti a touhu po „světových parametrech“. E. Moravec prohlašoval, že je především revoluční národní socialista a Evropan a pak teprve Čech.¹⁴⁰

Česká státnost znamenala pro kolaboranty Moravcova typu stejně jako pro E. Háchu něco zbytečného a škodlivého, a to i v okupační fiktivně autonomní podobě. Na rozdíl od Háchy však rezignoval Moravec nejen na českou státní a politickou, ale i kulturně jazykovou svébytnost. Oproti Háchově interpretaci Němce jako lenního pána Čecha prosazoval aktivista Moravec obraz Němce jako vůdce Evropy a nadřazeného pána Čecha. Moravcovo novodobé evropanství ve svém důsledku znamenalo úplnou asimilaci loajálních vyhovujících Čechů do III. říše a tím pádem naprosté zřeknutí se češství. Jeho aktivistická skupina šla tak daleko, že odůvodňovala česko-německé národnostní sloučení příbuzností českého a německého národa a hovořila dokonce o jednotě rasy.¹⁴¹

Zatímco E. Hácha a vláda činili spíše pouze to, k čemu je okupanti donutili, Moravec požadoval, aby celý národ aktivně spolupracoval s nacisty. Danou spolupráci považoval za jedinou cestu k důstojnému místu v nacistické „*Nové Evropě*“. Snažil se o převýchovu české mladé generace podle nacistického vzoru (obdoba Hitler-jugend) vyznačujícího se celou řadou výborných vlastností, které Češi postrádali. Usiloval dokonce o nasazení českých vojáků po boku wehrmachtu, přestože sám Hitler tuto myšlenku zavrhl.¹⁴²

Nacisté nepotřebovali pro získání Moravce sáhnout k výhrůzkám, Moravec jim své služby nabízel sám. Nekolaboroval z materiálních či jiných pohnutek, on „nové pravdě“ prostě uvěřil. Zastával názor, že budoucnost Evropy patří mladému národnímu socialismu, a nikoli starým „prohnilým“ demokraciím. Bojovníky za svobodu národa označil za dobrodruhy a zločince, zradu a kolaboraci však povýšil na projev lásky k vlasti. Moravcova kolaborace vycházela vskutku od srdce. Moravcovo fanatické běsnění bylo upřímné a nelíčené. On například skutečně litoval Heydrichovy smrti a byl odhodlán ho sám následovat.¹⁴³

Historik Z. Hejda ke kolaboraci v Protektorátu Čechy a Morava a postavení E. Moravce v ní říká: „*Někteří spolupracovali, ale někteří jako třeba E. Moravec, to už ani nebyl kolaborant.*

¹⁴⁰ RATAJ, Jan. *Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a čs. odboji*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 219

¹⁴¹ Tamtéž s. 218, 220

¹⁴² BOROVIČKA, Michael. *Kolaboranti 1939-1945*. Praha: Litomyšl. 2007. s. 17

¹⁴³ Tamtéž s. 48, 59-60

To byl aktivní nacista. Zde se už o kolaboraci jako spolupráci nedá mluvit.“ Jako důkaz uvádí Moravcem vydanou brožuru s názvem *Mírové dílo Adolfa Hitlera*.¹⁴⁴

Vedle aktivistické skupiny E. Moravce a Háchova národního autonomismu představovali třetí kolaborační polohu v protektorátu české fašistické a nacistické organizace. Patřily k nim např. Vlajka, Národní obec fašistická, Akce národní obrody, Zelené hákové kříže nebo ostravští Niemczykovi fašisté. Členové daných skupin byli na rozdíl od E. Moravce horlivými zastánci fašismu již z doby první republiky a nový politický vývoj po Mnichovu 38 jim nahrával v získání vlivu na nejvyšších protektorátních místech. Obsazení vedoucích pozic českými fašisty však ani Němci a ani protektorátní reprezentace v čele s Háchou nehodlali připustit (viz. str. 42). Říšský protektor využíval služeb fašistických proudů jako politické karty, kterou bylo možno vynést proti protektorátnímu prezidentovi a vládě. Gestapu a zpravodajské službě Sichertendienstu pak tito kolaboranti sloužili jako oddaní agenti a udavači. Paradoxem českých fašistických představitelů byla skutečnost, že jimi pohrdali jak čeští vlastenci, tak nacističtí okupanti, a to každý svým způsobem.¹⁴⁵

Český fašismus byl víceméně vždy kolaborantský, operoval sice s národní ideou, ale pod ochranou říše. Oproti Moravcovu aktivismu představoval méně inteligentní, vtíravější a více primitivní formu kolaborace. Český fašismus byl protižidovský, proněmecký, protibolševický a protidemokratický, protibenešovský, zdánlivě sociální a národní. Výstižně vystihl jeho podstatu národní umělec L. Pešek: „*Fašisté a kolaboranti, patřící podle místa narození k našemu národu, vyplavali na povrch. Chtějí se zavděčit pánům, vztekají se, že ještě žijeme, pracujeme. Jejich lokajská duše, rozvrácená komplexem méněcennosti, touží po nových lidských utrpeních a poctách, jež nemohli získat talentem a prací a jež doufají získat za své udavačství.... Nedělají nic jiného, než udávají Němcům. Vrhají se na lidi, kteří se nemohou bránit.*“¹⁴⁶

Historik R. Kvaček považuje Dr. Emila Háchu spíše za nepřímou oběť Hitlerovy agresivní politiky a války. V roce 1938 nikdo nepočítal s březnovou nacistickou okupací včetně prezidenta, který navíc nebyl nové situaci uzpůsoben. Na reálnější odpor proti Německu by

¹⁴⁴ Výpověď historika Z. Hejdy v dokumentárním cyklu České televize *Heydrich - konečné řešení* (26. díl *Protektorátní ráj*, 26. 2. 2012), dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10350893065-heydrich-konecne-reseni/212563235400002-protektoratni-raj/>

¹⁴⁵ ZAHÁLKA, Martin. *Jsem kolaborant?* In *Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!*. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. Května 2006, s. 12

¹⁴⁶ STÁTNÍK, Dalibor. *Český fašismus – organizace, spolky, společnosti, bojůvky a jednotlivci*. In PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří a kolektiv. *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2010. s. 139-142

však v osudový březen 1939 nemohl myslet žádný československý politik, tím méně Hácha jakožto odpůrce první republiky. Hácha se z převážně reprezentativního prezidenta těžce zasaženého státu změnil ve státního prezidenta státu neexistujícího. Neblahý politický vývoj ho srazil a zároveň povýšil do historie, která se pro něho z neblahé změnila v tragickou.¹⁴⁷

Hodnocení R. Kvačka se podle mého názoru vyznačuje nepatřičnou mírou ospravedlňování. Vyzdvihnout je potřeba především demokraticky a liberálně smýšlející jedince, kteří po celou dobu okupace věřili v obnovu samostatného československého státu a snažili se v boji za svobodnou republiku osobně angažovat v odboji. E. Hácha jako odpůrce samostatného státu československého byl v tomto směru spíše obětí své vlastní tradicionalistické myšlenkové retardace požadující existenci české státnosti v kategorii "malého neduživého českého národa"¹⁴⁸ závislého na německé III. říši. Svojí proněmeckou loajalitou a devótností nedostal odpovědnosti své státnické funkce a v konečném důsledku projevoval podporu nacistickému válečnému úsilí.

Hácha se stal oficiálním reprezentantem české kolaborace s nacistickým Německem a jeho okupace českých zemí. Kolaborace háchovského typu by se dala ztotožnit s pojmy jako pasivní rezistence, retardační politika, absolutní právnícká poslušnost nacistickým rozkazům, přecházející ve své nejaktivističtější fázi až ve služební horlivost. Její původ je možné spatřovat především v Háchově ideologické orientaci radikálního konzervativce a zastávce rakouského austroslavismu, která v kombinaci s jistou mírou zbabělosti, znamenala pasivní ústupnost před nacisty.

Podle R. Kvačka však z kolaborace obecně nepramenilo žádné východisko. Mohla zachraňovat individuálně, ale nikoli celý národ. V tom lze podle něj zároveň vidět podstatu Háchovy tragédie, tedy to, že ničím ze svého chování nemohl ovlivnit úděl, který národu přichystal nacismus.¹⁴⁹ Je však potřeba zdůraznit, že Hácha nemusel funkci prezidenta vykonávat, nikdo jej k tomu nenutil, navíc mohl ve vhodný čas odstoupit. Hácha se však svému „údělu“ nikdy nevzepřel a tím svoji úlohu akceptoval. Svým vystupováním tak ztratil v očích národa jak politickou tak morální důstojnost.

¹⁴⁷ TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995. s. 216

¹⁴⁸ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. s. 42, 59

¹⁴⁹ Tamtéž

Háchovština¹⁵⁰, která zpočátku měla a chtěla udržet „klidný“ protektorát pracující „pro říši“ a chránit ho tak před okamžitými represemi, znamenala ve svém vrcholném důsledku podporu destruktivního nacistického záměru s českým národem. Napomáhala okupantům upevňovat jejich moc v českých zemích a využívat jejich zdrojů ve prospěch válečné mašinérie. Po pádu Francie (1940) se háčovci ještě více podřídili nacistům a postupně se stali ochotným nástrojem okupační moci. Ztratili důvěru nejširších mas národa a dostali se na periferii české společnosti. Pro čs. londýnskou emigraci představovala Háchova klika placenou agenturu nacistických okupantů a není proto divu, že se od ní exilová reprezentace musela nakonec distancovat.¹⁵¹

Obranou proti nacistickému teroru byl domácí a zahraniční odboj. K němu patřili demokraticky orientovaní vlastenci silně spojení s československým státem a jeho ideologií a jim podobní antifašisté. Do žádné z těchto skupin E. Hácha nepatřil.¹⁵² Jeho národní vlastenectví bylo jistě opravdové, převažovaly v něm však prvky starosvětskosti privilegovaného parlamentarismu 19. století s odporem k samostatné české státnosti. Bylo tedy nerozvinuté a málo otevřené světu

R. Heydrich v projevu k německým vedoucím činitelům v Praze 4. 2. 1942 velmi výstižně definoval obraz typického Čecha: „ *Čech jakožto Slovan se vám ohne, aniž by se přelomil. V tomto ohledu je nebezpečnější než jiní lidé a musí se s ním také jinak zacházet. Nordického, germánského člověka můžete přesvědčit anebo ho zlomit. Českého, slovanského člověka velmi těžce přesvědčíte, vždy se ohne, ale zlomit se nedá. Když ho pustíte; vždy se vztyčí a jde jako váš nepřítel. Proto ho musíme stále držet pod palcem, aby poslouchal a táhl....*“¹⁵³ V podobném duchu se o Čechách vyjádřil také A. Hitler, když řekl: „*Čech je cyklistou, který se nahoře hrbí, ale dole šlape*“¹⁵⁴

Podobné výroky se týkaly lidí, kteří navenek deklarovali loajalitu a poslušnost Němcům, ale ve skutečnosti jakožto odpůrci jakékoli formy totalitního zřízení pracovali proti nim. E. Hácha nabyl prototypem takového obrazu Čecha. Jeho proněmecký aktivismus nebyl sice upřímný, ač jako radikální konzervativce měl k autoritářství a totalitarizmu velmi blízko,

¹⁵⁰ Původně marxistické označení pro typ kolaborace reprezentované E. Háchou (UHLÍŘ, Jan. *Emanuel Moravec 1939-1945*. In PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří a kolektiv. *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2010. s. 134)

¹⁵¹ HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko, 1988. s. 120

¹⁵² TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995. s. 217-218

¹⁵³ ZAHÁLKA, Martin. *Jsem kolaborant?*. In *Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!*. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. Května 2006, s. 12

¹⁵⁴ *Protektor*. Režie NAJBRT, Marek. ČR, 2009

nebyl však ani vyvažován konkrétními kroky v odporu proti německým nepřítelům. Příkladem takto statečných lidí byl např. předseda první protektorátní vlády gen. A. Eliáš, který na rozdíl od E. Háchy „šlapal“ v odboji a nenechal se nacisty zcela získat a zlomit.

III. SOUČASNÉ INTERPRETACE A REFLEXE E. HÁCHY

Zatímco v období Protektorátu Čechy a Morava byly ohlasy na státního prezidenta z řad zahraničního odboje i domácí veřejnosti ve svých negativních vyjádřeních vcelku jednotné, názory na kontroverzní postavu E. Háchy se v současných veřejně mediálních diskusích různí. Hácha byl ve své době vnímán jako kolaborant a věrný služebník Hitlera (lidová spojení typu „Hácha, Hitlerův brácha“ nebo „Hitler, Hácha, Hlinka, všichni jedna linka“; označení Háchy jako „náčelníka podřízeného kmene Čechů“¹⁵⁵), dnes však můžeme sledovat u některých autorů tendence k ospravedlňování jeho činů v některých případech eskalující až v přehnanou heroizaci jeho osobnosti.

V České republice dochází k pokusům obhájit určité prvky a představitele kolaboračního postupu včetně háchovštiny, což je spojeno s prosazením jiné interpretace jednotlivých jevů a osobností. V zásadě se střetávají dva názory. První kolaboraci „háchovského druhu“ absolutně odsuzuje a žádný kompromis ani nápravu křivd v nazírání na myšlení a činnost tehdejších protektorátních kruhů nepřipouští. Druhý retardační politiku tohoto typu kolaborace hájí. Mezi oběma názory se pohybuje celá řada stanovisek kolaboraci buď odsuzující anebo ji tolerující jako určitý historický jev z nezbytí.¹⁵⁶

Politický aktivista a teolog Vít Machálek je v tomto směru odhodlaným Háchovým obhájcem. Ve svých polemikách a názorech označuje Háchu jako odpůrce totalitních ideologií, což je vzhledem k výše uvedeným konstatováním ohledně Háchova ideologického přesvědčení více než rozporuplné tvrzení. Háchu považuje dokonce za celoživotního stoupence Masarykovy a Benešovy liberální demokracie a jeho neschopnost rezignovat v období německé okupace omlouvá s poukázáním na hrůzné důsledky, které by z toho plynuly pro český národ. Svojí obětí chtěl prý přispět k tomu, aby Češi přechodné období přečkali bez větších ztrát pod heslem „protektorát je tu jen protentokrát“. Háchovu složitou úlohu ilustruje na srovnání s obrazem kolaborantství v době komunistického režimu, kdy našemu národu nehrozilo bezprostřední vyvraždění a zároveň se nerýsovala pomoc zvenčí.

157

¹⁵⁵ RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 190

¹⁵⁶ JANÁČEK, František. *Kolaborace let 1939-1945 a její dnešní komemorace v České republice*. *Tvar; Literární týdeník*, 1993, č. 29-30, s. 8

¹⁵⁷ MACHÁLEK, Vít. Hácha: odpůrce totalitních ideologií. *Lidové noviny*, 29. 9. 2010, 23, č. 226, s. 11

Machálekův pohled rozšiřuje historik J. Tomeš ze Společnosti Dr. Emila Háchy v Praze. Tomeš v jedné z polemik s M. Hekrdlou oponuje tvrzení o „nebohém“ Háchovi jako oportunistním soudci, „puntičkářsky“ sloužícímu jakémukoli režimu, ctiteli Rakouska-Uherska, odpůrci liberální demokracie a meziválečného ČSR, teoretikovi autoritativního státu a zbabělém byrokratovi, jenž úřad hlavy státu chápal jako zasloužilý vrchol své úřednické kariéry. Stejně tak odmítá označení Háchy-kolaboranta, kterému se pokazil sen o vazalském českém kurfiřtství v lůně německé říše římské. Tomeš se odvolává mj. na monografie o Dr. E. Háchovi, které u nás vyšly v devadesátých letech (D. Tomášek, R. Kvaček: *Causa Emil Hácha*, T. Pasák: *JUDr. Emil Hácha*, V Machálek: *Prezident v zajetí*).¹⁵⁸

Na základě uvedených prací Tomeš vyvozuje jednoznačné závěry a argumenty na Háchovu obhajobu. Hácha se bránil přijmout kandidaturu na funkci prezidenta okleštěné republiky, opakovaně odmítl složit slib věrnosti A. Hitlerovi a postavení českého národa v protektorátu přirovnával k situaci člověka zavřeného v jedné místnosti s nebezpečným šilencem. Historik zcela účelově a bez ohledu na taktiku nacistické politiky v protektorátu přisuzuje Háchovi zásluhu na záchraně stovek českých lidí před popravami a na jejich vyreklamování z koncentračního tábora. Předkládá odborné i laické veřejnosti obraz Háchy jako vzdělaného právníka vědeckých i kulturních zájmů, nestranného soudce povzneseného nad politické stranictví a konzervativního českého vlastence a tradicionalisty s výrazným sociálním cítěním. Pro Tomeše se stal E. Hácha hlavním představitelem a v jistém smyslu symbolem národně-obranné politiky, která využívala omezené protektorátní autonomie a která měla své určité limity. Má pochopení pro jeho politiku menšího zla, jež ospravedlňuje existujícím stavem válečné a okupační reality.¹⁵⁹

M. Hekrdla ve zmíněné polemice vyvrací Tomešovy argumenty několika konkrétními a z mého pohledu relevantními příklady. Podstatu sporu nelze podle něj hledat v právnických zásluhách Háchy, ale v jeho podílu na úpadku a posléze pádu československé demokracie a svobody. Svoji kritiku soustředí mj. na skutečnost, že Hácha jako předseda Nejvyššího správního soudu udržoval již před Mnichovem kontakty s Akademií pro německé právo, jejíž praxe i judikatura patřily ve 30. letech k pilířům vznikajícího totalitarismu v Německu. Nemá pochopení pro omlouvání Háchova oportunismu, naopak připomíná zdiskreditování jeho retardační politiky otevřenou kolaborací po roce 1941. Zatímco Tomeš v souvislosti

¹⁵⁸ TOMEŠ, Josef. Kdo překresluje dějiny. O Emilu Háchovi historickém a politickém. *Právo*, 29. 7. 2002, s. 14
¹⁵⁹ Tamtéž

s Háčovými činy vůbec nepřipouští možnou kontroverzi a případné kolaborantství nebo kolaborační jednání obhájí, Hekrdla hovoří o kolaboraci zvláštního druhu (není „běžná“ kolaborace). Zároveň jednoznačně uvádí, že E. Hácha nemá nárok na to, abychom v dnešní době obdivovali jeho „hrdinství“ a obětavost v zájmu národa. Svá tvrzení dokumentuje na výročí A. Hitlera či referencích vůdce českých Němců druhé republiky E. Kundta vyznačujících se chválou k osobě prezidenta. Na jejich základě dochází k závěru, že jednoznačným odkazem Háchova působení je kolaborace a zároveň vznáší apel k české společnosti: *„Je třeba mít strach nejprve o národ, který uvěří, že symbol vleklé národní přikrčenosti zasluhuje hold“*¹⁶⁰

Soudobé pozitivní ohlasy na státního prezidenta E. Háchu mají svůj původ mj. v ideologické orientaci těch, kteří vynáší podobné oslavné soudy. Příkladem může být radikálně konzervativní katolický proud skupiny českých nacionalistů a jim blízcí vyznavači Háchova kladného odkazu. Takto krajně pravicově smýšlející jedinci vidí v osobě Háchy jistý symbol hrdinství a obětavosti pro vlastní národ v nejtěžším období jeho historie. Neuvědomují si však zřejmě historické souvislosti a neberou v potaz skutečné Háchovy činy v době trvání nacistické okupace. Jinak by se totiž jejich hodnocení nemohla vyznačovat tak přehnanou mírou shovívavosti a v jistých fázích až zbožštělé heroizace.

Hácha je v příloze časopisu Národní myšlenka s názvem Obrana národa pokládán za příklad vzoru politické práce.¹⁶¹ Svoji kandidaturou na sebe prý převzal velmi těžký úkol a udělal tak jen z vědomí povinnosti, nejednalo se o žádný projev ctižádosti nebo touhy po funkcích (v rozporu s předcházejícím tvrzením J. Klimenta). Podle krajně pravicového listu byla Háchova pozice při berlínských jednáních přímým důsledkem Mnichova a celé politiky tzv. první republiky. Kritika je směřována především na ministra zahraničí E. Beneše, jenž svým předmnichovským postupem zanechal Československo bez spojenců a místo státních a národních zájmů upřednostňoval spolupráci v rámci Společnosti národů. Naproti tomu E. Hácha před svojí odpovědností po zvolení prezidentem neutekl a zasloužil se o sjednocení národa v dobách nejtěžších a o boj za jeho přežití (např. založením Národního souručenství).¹⁶² Paradoxem tohoto tvrzení je skutečnost, že na základě zmíněných dobových ohlasů byl státní prezident spíše tím, kdo národ svými proněmeckými výroky

¹⁶⁰ HEKRDLA, Martin. To je co, oč tu běží?. *Právo*. 29. 7. 2002, s. 14

¹⁶¹ V případě *Národní myšlenky* se jedná o nezávislou revue krajně konzervativní pravice fašizujícího typu. Příloha *Obrana národa* vychází z iniciativy *Vlastenecké fronty*, která se profiluje jako krajně pravicové fašistické hnutí po vzoru italského fašismu se vztahem k církvi.

¹⁶² MACHÁČEK, David. Emil Hácha: vzor politické práce. List *Vlastenecké Fronty Obrana národa*. In: *Národní myšlenka*, 9/2006, 12, č. 35, s. 6-7

rozděloval, než spojoval. V případě NS se jednalo o totalitní formaci, ve které bylo členství v zásadě vynucené, podle autoritativního vzoru nadirigované shora. Těžko tedy předpokládat, že 98 % mužů¹⁶³, kteří do této organizace vstoupili, tímto aktem deklarovalo plnohodnotnou a skutečnou podporu Háchově politice.

Čeští krajně pravicoví „vlastenci“ dále vyzdvihují Háchovu přímou spolupráci a kontakty s odbojovými centrály. Přitom pro domácí odboj a jeho činnost byl Hácha vlastně překážkou a rozvracečem zkompromitovaný kolaborací s okupačním režimem a zahraniční rezistence s ním od srpna 1942 přerušila veškeré nepřímé styky. Háchovu loajální proněmeckou politiku nazývají jeho stoupenci jako politiku vědomého sebeobětování přinášející ve svém důsledku záchranu lidských životů. Hácha tak podle nich ponižoval sám sebe a ničil svoji pověst, aby jiným zachránil život. Prezidentova neschopnost či neochota rezignovat a to ani po nástupu R. Heydricha je podpírána tvrzením, že jeho demise by znamenala pro český národ ještě větší zlo, neboť nacisté by na jeho místo dosadili člověka typu E. Moravce. Pokud chce tedy někdo hovořit o Háchově pozdější kolaboraci, je potřeba zvážit vše, co tehdy českému národu skutečně hrozilo a jaké byly příčiny a důsledky jeho loajálních vyjádření.¹⁶⁴

V demonizování Háchova obrazu jdou jeho zastánci pod vedením D. Macháčka z Vlastenecké fronty tak daleko, že obviňují český národ z křivd, kterých se na Háchovi dopustil, když ztotožnil jeho chování se zradou. Dr. E. Hácha splnil svoji politickou úlohu v nejtragičtějších dobách národa jako nikdo před ním ani po něm. K jeho odkazu je proto nutné pohlížet s úctou a nikoli se zatracováním.¹⁶⁵

Čeští krajně pravicoví nacionalisté a jim podobní proháchovští stoupenci mají tendenci srovnávat E. Háchu s jeho dvěma prezidentskými předchůdci. Za hlavní měřítko posuzování berou tyto radikálně konzervativní pravicové skupiny „*obětování se pro národ a hájení národních zájmů*“. Z této komparace vychází Dr. Emil Hácha jako absolutní vítěz s označením „*jediný pronárodní prezident*“. Zakladatel české státnosti T. G. Masaryk je oproti tomu považován za naivního filosofa, který si s radostí budoval vlastní kult prezidenta a E. Beneš je oceňován nálepkou intrikána a bolševického průkopníka, který český národ přivedl v roce 1943 a v letech poválečných do sovětského područí. Také první český

¹⁶³ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 121

¹⁶⁴ MACHÁČEK, David. Emil Hácha: vzor politické práce. List Vlastenecké Fronty *Obrana národa*. In: *Národní myšlenka*, 9/2006, 12, č. 35, s. 6-7

¹⁶⁵ Tamtéž

prezident V. Havel nemůže v porovnání s protektorátním prezidentem se svojí mezinárodně „zednářsko-pseudohumanistickou“ orientací uspět.¹⁶⁶

K výše zmíněnému je potřeba podotknout, že Národní myšlenkou kritizovaní prezidenti se na rozdíl od E. Háchy nikdy nezaprodali cizí moci a není možné je spojovat ani náznakem s jakoukoli formou kolaborace. Všichni tři naopak zosobňovali nejdůležitější politické představitele, kteří se podíleli na obraně a obnově české státnosti a nezávislosti. T. G. Masaryk a E. Beneš jako vedoucí činitelé zahraničního odboje v první resp. druhé světové válce, V. Havel jako čelná osoba protikomunistického disidentského odporu. Zatímco „prezident osvoboditel“ zastával myšlenku moderního liberálně-demokratického státu otevřeného světu a hrajícího navzdory své velikosti důležitou roli v mezinárodní politice, ztělesňoval E. Hácha se svojí austroslavistickou vizí českou malost a silně zakořeněný provincionalismus, jehož částečnou podobu lze nalézt např. v současné české politice. Na české politické scéně dnes stěží najdeme státníky s podobnou autoritou a morálním kreditem, kterých se těšili ve své době T. G. Masaryk a E. Beneš. To může být mj. příčinou toho, proč se ve společnosti hledá někdo s podobnou vizí E. Háchy a proč jsou původně kritické interpretace na jeho osobu podstatně zjemňovány. Odraz „háchovské“ přikrčenosti a podlézavosti můžeme dnes spatřovat v tendenci některých českých politických reprezentantů, kteří stále hledají ochranu u silnějších mezinárodních spojenců (EU, USA). Ve vztazích s těmito „ochránci“ hraje česká strana většinou podřadnou roli a jen velmi obtížně dokáže prosadit své vlastní zájmy. Chybí zde naopak Masarykův koncept zahraniční politiky jednat jako rovný s rovným a teze, že „malost nevylučuje světovost“

Je udivující, jakým způsobem čeští radikální konzervativci vyzdvihují osobu E. Háchy jako bojovníka proti německé okupaci a ochránce českého národa. Poukazují na jeho úsilí zachovat pro Čechy jazykovou a kulturní svébytnost a zcela opomíjí Háchův odpor k české státní svrchovanosti. Je nemožné srovnávat odkaz T. G. Masaryka, který se zasloužil svojí odbojovou činností o vznik samostatného československého státu a E. Háchu, který poslušně sloužil, byť s jistým odporem, nacistickému okupačnímu režimu. V tomto směru vypadá spojení „Emil Hácha – vzor politické práce“ jako hodně nepatřičné a zároveň nedůstojné k osobě TGM.

¹⁶⁶ MACHÁČEK, David. Emil Hácha: vzor politické práce. List Vlastenecké Fronty *Obrana národa*. In: *Národní myšlenka*, 9/2006, 12, č. 35, s. 6-7

Masarykovec Z. Mahler v tomto směru vysvětluje, že je-li někdo prototypem zlomené páteře, tak to je dnes úporně omývaný Hácha. V prvních chvílích se prý ještě snažil obstát, ale zabředával do marastu a stala se z něho zprvu trapná, později těžce provinilá figura. Zároveň však striktně odmítá, že český národ jako celek byl v době Mnichova a nacistické okupace pospolitostí bezpáteřních udavačů a že tedy nemáme dnes hrdinů.¹⁶⁷ Takových lidí naopak máme hodně a je třeba je stále připomínat. E. Hácha mezi ně však rozhodně nepatří.

Současná doba poskytuje možnost pro hlubší zkoumání osoby E. Háchy a jeho činů, neboť, dnešní demokratický systém dává prostor pro širokou řadu výzkumů a bádání. Téma E. Háchy a otázky jeho kolaborace je předkládáno široké veřejnosti z mnoha úhlů pohledu a stává se stále častěji předmětem historických a politologických diskusí¹⁶⁸, stejně jako předlohou pro ztvárnění a reflexi v uměleckých kruzích.

Důkazem předešlého tvrzení je to, že např. brněnské Divadlo Feste v říjnu roku 2010 zařadilo do svého repertoáru představení s názvem „*Dr. Emil Hácha aneb Já na Háchu, Hácha na mě*“. Ústředním hrdinou hry je prezident Hácha, který se na jevišti sejde s velkými literárními a divadelními tragickými postavami – Hamletem, Oidipem či Sofií z knihy W. Styrona. Cílem hry je v kontextu současné politiky ukázat a otevřít Háchův osud k interpretaci a konfrontovat jeho dobu se současností.¹⁶⁹ Inscenace má upozornit diváka na Háchovo neštěstí, které je viděno v jeho pevné loajalitě k prezidentskému úřadu a právu. Nutno poznamenat, že opak byl v tomto případě pravdou a že se tedy jedná o zkreslenou uměleckou interpretaci. E. Hácha totiž svojí spoluprací s Němci instituci prezidentského úřadu degradoval do pozice bezvýznamné loutky v rukách nacistické moci. Stejně tak nelze hovořit o Háchově loajalitě či uctívání práva v době protektorátu, neboť Hácha se stal jako právník pro nacisty paradoxně nástrojem k porušování práva na českém území.

Dokladem umělecko-romantického ztvárnění tématu protektorátního prezidenta E. Háchy je také představení pražského divadla Kolowrat s názvem „*Historický monolog (Zpověď prezidenta Emila Háchy)*“. Jedná se o velmi avantgardní a netradiční způsob vykreslení osoby Háchy a jeho činů, především berlínského podpisu z března 1939. E. Hácha v podání

¹⁶⁷ BRAUNOVÁ, Dana. Zdeněk Mahler: Po jedné se daleko nedoskáče. Rozhovor se Z. Mahlerem. *Magazín Právo*. 7. 5. 2011, s. 6

¹⁶⁸ Např. debata historiků J. Tomeše a J. Němečka a právníka J. Kuklíka v diskusně-publicistickém cyklu České televize *Historie.cs* z 15. 4. 2010 na téma protektorátního prezidenta E. Háchy, dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/210452801400012/>

¹⁶⁹ KUBÍČKOVÁ, Klára. Když Shakespearův Hamlet osahává Háchu. Rozhovor s režisérem J. Honzírkem. *Mladá fronta Dnes*. 9.10.2010, s. 35

herečky E. Salzmannové se v průběhu hry zpovídá ze svých skutků a „hříchů“ T. G. Masarykovi, kterého představuje K. Steigerwald. Zároveň si s TGM vyřikává své výhrady k jeho myšlenkám, postojům, politice a místu v dějinách. Protektorátní prezident je vykreslen jako naprostý „chudáček“, oběť doby a otrok nacistů. Autorka (M. Součková) podle mého názoru vytvořila postavu Háchy bez jakýchkoli historických faktů a souvislostí s využitím své vlastní fantazie a intuice. Její snahou jako by bylo se vcítit do kůže státního prezidenta, zachytit průběh jeho myšlenek v období klíčových událostí českého národa, ospravedlnit jeho selhání s poukázáním na Háchu jako lidskou bytost se smyslem pro umění a cit. Monolog připomíná manželskou hádku plnou sebeobhajob, emocí a neutříděných argumentů. Po celé trvání hry moudrý, vážný a klidný TGM mlčí a sleduje mnohdy až hysterické počínání svého „protivníka“, jenž mu sděluje neurčité množství pravd a informací, které často odbíhají od podstaty tématu kolaborace a zrady a soustředí se spíše na myšlenkové pochody Háchy jako obyčejného člověka. Hácha vyčítá Masarykovi, že jej nemá právo soudit, neboť protektorátní dobu nezažil a nemůže tedy vědět, o čem mluví. Označuje se sebeironicky jako zrádce národa, jehož situaci nemůže nikdo porozumět. Jedním z vrcholů ahistorismu hry je okamžik, kdy Masaryk vstane od svých filosofických prací a „nebohého“ Háchu obejmě kolem ramen, čímž chce zřejmě vyjádřit, že jej chápe a že mu snad i odpouští. V závěrečné fázi stojí Masaryk stranou u východu ze scény a pozoruje zhrouceného a naříkajícího Háchu, který se mezi hromadou Masarykových knížeček a čokolád Kofila¹⁷⁰ ukládá k věčnému odpočinku se slovy, že chce zemřít v „*klidu a pokoji*“. Představení je nutno brát s jistým nadhledem a odstupem, neboť nepřináší žádné politologicko-historické vývody (zřejmě však toto ani není jeho cílem) a podle mého mínění nemůže běžného návštěvníka vůbec obohatit znalostmi o E. Háchovi a celé protektorátní době, naopak jej může spíše zmást. Jediné, co lze ze hry vypozařovat, je skutečnost, že zřeslené umělecké ztvárnění v tomto případě velmi dalece odpovídá dějinné realitě.¹⁷¹

Podle F. Janáčka existují tři hlavní důvody, proč dochází v současnosti v případě Háchovy kolaborace k jistým zmírněným interpretacím. Ostrost protiháchovské averze je zmírněna v první řadě časovým odstupem. Od doby trvání protektorátu uplynulo dnes více než

¹⁷⁰ Na jejich obalu s Turkem je podle režiséra hry J. A. Pitínského vepsán tragický osud M. Součkové a jejího manžela, výtvarníka Z. Rykla, který spáchal sebevraždu, aby unikl gestapu. (In RESLOVÁ, Marie. Historický monolog vede Emil Hácha s Masarykem. Hraje je manželský pár. *ihned.cz*, 18. 6. 2010, [dostupné z http://art.ihned.cz/divadlo/c1-44333160-historicky-monolog-vede-emil-hacha-s-masarykem-hraje-je-manzelsky-par](http://art.ihned.cz/divadlo/c1-44333160-historicky-monolog-vede-emil-hacha-s-masarykem-hraje-je-manzelsky-par)

¹⁷¹ Osobně navštívená hra divadla Kolowrat *Historický monolog (Zpověď prezidenta Emila Háchy)* 18. 4. 2012, režie J. A. Pitínský

sedmdesát let a hodnocení kolaborace se v současnosti ujímají generace válkou nezasažené. Občanskou společnost a politickou scénu zajímá spíše zkoumání z relativně nedávné minulosti komunistického režimu než nacistické okupace. Druhým důvodem je změna vztahu k dnešnímu Německu. Především u střední a mladší generace poklesla míra staletých obav ze západního souseda a navíc se stále více ve srovnání s nacistickými zvěrstvy připomínají ve snaze o vlastní dějinnou sebekritiku také údajné křivdy a zločiny vůči vysídleným sudetským Němcům po roce 1945. Odlesk tohoto historického jevu snižuje odpor k protektorátním kolaborantům. Třetí příčina souvisí s dnešními procesy rehabilitací lidí, kteří byli poškozeni předchozím totalitním režimem jako přímí účastníci národního odboje. S jejich oprávněnou rehabilitací se často spojují i jednotlivci, kteří se za války přinejmenším mylili.¹⁷²

Nelze ovšem dnes hovořit o tom, že by se v českých zemích vyskytly otevřené pokusy rehabilitovat aktivistické a extrémní kolaboranty ideově a politicky spojené s německou mocí. Zmírněné interpretace a snaha o rehabilitaci převažují právě v okruhu tzv. háchovštiny. Jedná se v tomto případě o lidi dvojí hry popř. o ty, jejichž kolaborace nebyla tak křiklavá a oddaná jako u osobností pohybujících se na pomezí kolaborace a zrady.¹⁷³

¹⁷² JANÁČEK, František. Kolaborace let 1939-1945 a její dnešní komemorace v České republice. *Tvar; Literární týdeník*, 1993, č. 29-30, s. 8

¹⁷³ Tamtéž

ZÁVĚR

Musím konstatovat, že názory na osobu Emila Háchy se různí. Zatímco ve své době byl vnímán jako kolaborant a přísluhovač Hitlera, v dnešní době se objevují tendence směřující k jeho očištění a v jistém směru až přehnané demonizaci jeho osoby. Háchova kolaborace je omlouvána a zmírňována na základě rozličných interpretací.

Kolaborační činnost E. Háchy vyplývá z jeho projevů, kterými veřejně deklaruje poslušnost českého národa německé III. říši a jejímu válečnému úsilí. V některých pasážích se vyznačují až přehnanou mírou lokajství a obdivu k Německu, která již přesahuje únosnou mez. Kolaboraci nelze nevnímat také s ohledem na to, že díky Háchově spolupráci s okupační mocí byla jednacím řečí protektorátní vlády a úřadu státního prezidenta v posledních letech trvání protektorátu němčina, čímž Hácha rezignoval i na své národní hodnoty. Háchova kolaborační politika byla charakteristická proněmeckými ústupky a loajalitou s téměř nulovou zpětnou vazbou, vedená v prvních letech okupace snahou o uchování posledních zbytků protektorátní autonomie, která však ve skutečnosti neexistovala. E. Hácha stál v čele útvaru, který vytvořil okupací cizí stát, byl dosazen okupanty a vykonával jejich příkazy s poslušností sobě vlastní. Nedisponoval téměř žádnými pravomocemi, pozbýval jakékoli politické autority, jeho role byla čistě reprezentativní.

V Háchově případě se jednalo o specifický druh kolaborace, který v porovnání s ostatními typy, je obtížněji definovatelný. Mísí se v něm znaky pasivního odporu s retardačními prvky, přecházející v souvislosti s protektorátním vývojem až ve služební horlivost. Příčiny jeho proněmecké spolupráce a pochopení jeho činů v úřadu státního prezidenta Protektorátu Böhmen und Mähren lze hledat již v jeho historicko-státoprávní vizi starosvětského vlastence s austroslavistickým pojetím české státnosti, odmítajícího samostatnost a demokratický charakter první republiky. E. Hácha zdůvodňoval vazalskou českou státnost ve vztahu ke třetí říši na základě vztahu středověkého českého státu a německé Svaté říše římské. Oproti Masarykově světovosti a nezávislosti československého státu v mezinárodních vztazích reprezentoval potřebu začlenění českých zemí v rámci nadstátního útvaru, který by garantoval budoucí přežití českého národa. Háchova ústupnost a loajalita vůči okupační moci se v jisté míře odvíjela i od jeho malé bojovnosti. V neposlední řadě je potřeba zdůraznit jeho smysl pro úřednickou povinnost, jež mu nebránila slepě zadministrovat německé příkazy.

E. Hácha byl přesvědčen, že poté, co došlo ke vzniku Protektorátu Čechy a Morava, je potřeba přikročit k budovatelské práci v duchu národně-socialistického principu. Díky nově nastoleným poměrům chtěl uvést v život program česko-německé spolupráce přinášející prospěch říši i českému národu. Pokládal za potřebné, aby český národ byl užitečný říši svým pracovním nasazením. Domníval se, že pouze v mírové říši (spravedlivé Nové Evropě) dosáhne český národ šťastné budoucnosti. Hácha nacistům příliš věřil a myslel si, že českým zemím bude poskytnuta ochrana a autonomní vývoj. V jeho případě se jednalo o hlubokou deziluzi. Vztah okupovaného státu s okupantem totiž nelze označovat termínem „spolupráce“, nehledě na to, že nacistická politika počítala od začátku s likvidací českého etnika a germanizací českého prostoru v podobě tzv. konečného řešení české otázky.

Na jeho částečnou obhajobu lze uvést, že u Háchy se v mnohých případech jednalo o vynucené projevy servilnosti a s nacistickou ideologií se vnitřně neztotožňoval. Jeho spolupráce s Němci byla vedena politikou „menšího zla“. Nejednalo se o plně aktivistickou formu kolaborace typu českých fašistů nebo Emanuela Moravce. Na druhou stranu je však potřeba zdůraznit jeho politicko-ideologickou orientaci proti-liberálně radikálního konzervativce, která se projevuje preferencí autoritářských a totalitních, nikoli demokratických systémů. Z tohoto důvodu se dají vysvětlit kontakty, které Hácha udržoval s německými fašisty a nacisty již v době, kdy ještě nebyl v čele protektorátní moci. Stejně tak lze z Háchova ideologického zakotvení usuzovat, proč se později jako protektorátní prezident Němcům nikdy skutečně nepostavil nebo neučinil gesto odporu tím, že by odstoupil z funkce.

Háchův směr kolaborace měl v sobě vůči okupační moci zakotveny i určité retardační prvky a nelze nevidět, že mohl při vši své nebezpečnosti v určitých chvílích dokonce i v něčem přispět své zemi a národu. Hácha se domníval, že svými ústupky okupantům zachrání národní a kulturní hodnoty a zabrání germanizaci českého národa.¹⁷⁴ Nicméně to vše za cenu ztráty státní samostatnosti, akceptace nacismu a antihumánních hodnot.

Osoba Emila Háchy okupantům plně vyhovovala, neboť pro ně představovala na rozdíl od jiných kolaboračních proudů (čeští fašisté, aktivismus E. Moravce) vazalsky nejvhodnější nástroj pro zajištění klidu a pořádku na území protektorátu. Zároveň posilovala v rámci účelové propagandy legitimitu německého okupačního režimu v zahraničí. Ve svém

¹⁷⁴ JANÁČEK, František. Kolaborace let 1939-1945 a její dnešní komemorace v České republice. *Tvar; Literární týdeník*, 1993, č. 29-30, s. 8

důsledku Háchova politika vedla ke zdiskreditování domácího a zahraničního odboje ve vztahu k státům protihitlerovské koalice. Hácha tak byl v tomto směru nepřitelem zahraniční emigrace, nepatřil ani mezi domácí odbojáře a svým rozhodnutím stál paradoxně na straně nacistů.

Osobu tzv. státního prezidenta nelze ztotožňovat s těmi, kdy by byli svým vystupováním morálním vzorem a odkazem pro další generace, ač některé současné názory E. Háchu na tuto pozici mylně dosazují a zaujímají vůči jeho politickým krokům poněkud shovívavější stanovisko. Jedná se o soudy vynášené některými historiky, tendenčními publicisty nebo nacionálně smýšlejícími radikálními konzervativci katolického směru. Důvody lze spatřovat v současné krizi společnosti, která postrádá mravní a politické autority v demokracii a uchyluje se ve svém hledání k postavám háchovského typu. Podobnost Háchovy vize a konání se nepřímo odráží i u části dnešních politických elit, které se nacházejí v jistém stavu bezmocnosti a dávají přednost českému provincialismu a maloměstšáctví před silným nezávislým státem představujícím plnohodnotného hráče v mezinárodních vztazích. V některých chvílích se až příliš spoléhají na záchranu ze strany různých nadstátních organizací a nesnaží se o formulaci vlastní politiky.

Osoba Emila Háchy je příliš rozporuplná a není v žádném případě prototypem hrdiny. Z pohledu moralistního se nedomnívám, že byl ve všech směrech odsouzeníhodný, na jeho osobu nelze nahlížet pouze černo-bíle. Náležel ke specifickému kolaboračnímu proudu, který se v porovnání s ostatními typy kolaborace nevyznačoval sklony k otevřenému zrádčovství a úplnému ztracení českého národa. Jeho národní vlastenectví však postrádalo státoprávní a demokratické aspekty, které jsou nezbytné pro existenci suverénního státu.

Bez ohledu na své tradicionalistické národní myšlení však E. Hácha v politickém důsledku vedl český národ k faktickému zničení a umožňoval uskutečnit pohlcení českého prostoru nacistickým Německem. Svojí politikou totiž vynucoval loajalitu k říši, která počítala s konečným řešením české otázky, což znamenalo národní zánik a vysídlení obyvatel z českého území. Navíc Hácha Čechy kolaborací s nacisty diskreditoval v očích demokratického světa. K této spolupráci jej taktéž nikdo nenutil, mohl například podle vzoru některých členů protektorátní vlády vstoupit do odboje či emigrovat do exilu. K tomu však z jeho strany nedošlo, neboť s ohledem na jeho ideové zakotvení považoval nacisty za relativně přijatelné partnery, větší zlo viděl naopak spíše v liberálech a levici. Konzervativci jako E. Hácha umožnili nacistům a fašistům cestu k vládní moci.

Okupace českých zemí patří k jedné z nejtragičtějších kapitol v našich dějinách. Hrdiny a politické vzory této doby musíme hledat především mezi lidmi, kteří věřili v obnovu samostatného Československa, bojovali za jeho svobodu a demokracii a neváhali nasadit za tyto hodnoty svůj život. Dnešní společnost by se měla vymanit z určité morální krize, kriticky se vyrovnat s kontroverzními postavami své historie a nemít pro podobné typy jednání a politiky přehnaná pochopení.

PRAMENY A ODBORNÁ LITERATURA

Soudobé prameny:

HÁCHA, Emil. *Pan president k národu: výbor z projevů pana státního presidenta Dr. Emila Háchy s jeho předmluvou*. Praha: Propagační komise Národního souručenství, 1940. 32 s.

HÁCHA, Emil. *Pan president k národu II: výbor z projevů pana státního presidenta Dr. Emila Háchy*. Praha: Odbor Výboru Národního souručenství pro tisk a propagandu, 1941. 52 s.

HÁJEK, Karel; HÁCHA, Theodor; HRUBÝ, Adolf. *Jihočech Emil Hácha (obraz domova, rodu a života pana státního presidenta vydáný v roce jeho sedmdesátých narozenin)*. České Budějovice: Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1942. 59 s.

HITLER, Adolf. *Monology ve Vůdcově hlavním stanu 1941-1944*. Praha: Aurora, 1995. 341 s.

OTÁHALOVÁ, Libuše; ČERVINKOVÁ, Milada. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II. Spolupráce československé emigrace na západě s domácím odbojem, její vztah k tzv. protektorátní vládě a germanizační politika okupantů*. Praha: Academia, 1966. 400 s.

V hodině dvanácté: soubor projevů státního presidenta a členů vlády Protektorátu Čechy a Morava po 27. květnu 1942. 5. vyd. Praha: Orbis, 1942. 107 s.

Odborná literatura:

BOROVÍČKA, Michael. *Kolaboranti 1939-1945*. Praha: Litomyšl. 2007. 399 s.

HEKRDLA, Martin. To je co, oč tu běží?. *Právo*. 29. 7. 2002

HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko, 1988. 558 s.

JANÁČEK, František. Kolaborace let 1939-1945 a její dnešní komemorace v České republice. *Tvar; Literární týdeník*, 1993, č. 29-30

JOŽÁK, Jiří. *Za obnovu státu Čechů a Slováků 1938-1945: (slovníková příručka)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 130 s.

Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006, České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2006. 131 s.

KURAL, Václav. *Místo společenství konflikt!. Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938 - 1945)* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994. 295 s.

MACHÁLEK, Vít. *Prezident v zajetí (život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha:Regulus, 1998. 370 s.

MACHÁLEK, Vít. Hácha: odpůrce totalitních ideologií. *Lidové noviny*, 29. 9. 2010, 23, č. 226.

MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939 – 1945*. Praha: Karolinum, 2002. 347 s.

NĚMEČEK, Jan. *Německá okupační politika v protektorátu a český protiněmecký odpor*. In DEJMEK, J.; KUKLÍK, J.; NĚMEČEK, J. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti (Tři české hlavy k diskusi)*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. 101 s.

PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. 445 s.

PAVLÍČEK, Václav. *O dekretch prezidenta republiky*. In *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. 120 s.

PEJČOCH, Ivo; PLACHÝ, Jiří a kolektiv. *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2010. 319 s.

RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-39*. Praha: Karolinum, 1997. 251 s.

RATAJ, Jan. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v českých politických elitách druhé republiky*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. 313 s.

RATAJ, Jan. *Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a čs. odboji*. In *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. 313 s.

TOMÁŠEK, Dušan; KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995. 221 s.

TOMEŠ, Josef. Kdo překresluje dějiny. O Emilu Háchovi historickém a politickém. *Právo*, 29. 7. 2002.

Novinové a internetové články:

BRAUNOVÁ, Dana. Zdeněk Mahler: Po jedné se daleko nedoskáče. Rozhovor se Z. Mahlerem. *Magazín Právo*. 7. 5. 2011

KUBÍČKOVÁ, Klára. Když Shakespearův Hamlet osahává Háchu. Rozhovor s režisérem J. Honzírkem. *Mladá fronta Dnes*. 9.10 2010

MACHÁČEK, David. Emil Hácha: vzor politické práce. List Vlastenecké Fronty *Obrana národa*. In: *Národní myšlenka*, 9/2006, 12, č. 35

RESLOVÁ, Marie. Historický monolog vede Emil Hácha s Masarykem. Hraje je manželský pár. *ihned.cz*, 18. 6. 2010, dostupné z <http://art.ihned.cz/divadlo/c1-44333160-historicky-monolog-vede-emil-hacha-s-masarykem-hraje-je-manzelsky-par>

Filmová a divadelní publicistika:

Dokumentární cyklus České televize *Heydrich – konečné řešení*. 26. díl *Protektorátní ráj*, 26. 2. 2012. dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10350893065-heydrich-konecne-reseni/212563235400002-protektoratni-raj/>

Film *Protektor*. Režie M. Najbrt, 2009

Hra divadla Kolowrat *Historický monolog (Zpověď prezidenta Emila Háchy)*. Režie J. A. Pitínský, 18. 4. 2012.

Publicistický cyklus České televize *Historie.cs. Protektorátní prezident*, 15. 4. 2010. dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/210452801400012/>

PŘÍLOHY

Složení slibu po zvolení prezidentem Česko-Slovenska 30. listopadu 1938¹⁷⁵

Bundesarchiv, B 146 Bild-F051623-0208
Foto: a. Aug. / Bildz 1939

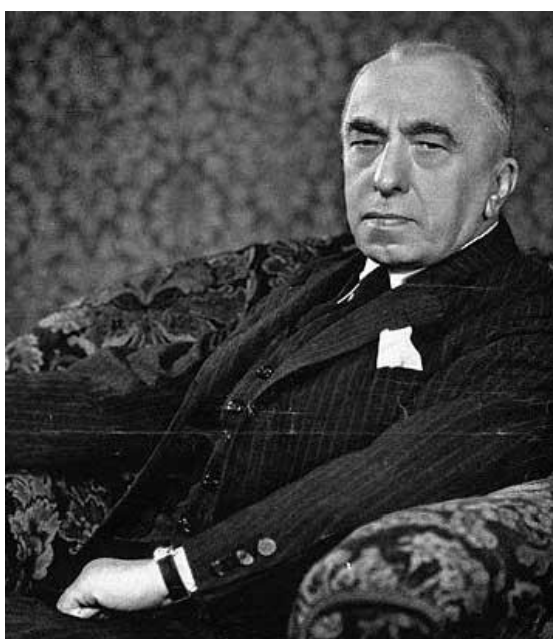
E. Hacha (druhý zleva) při berlínském jednání v osudnou noc ze 14. na 15. března 1939¹⁷⁶

¹⁷⁵ <http://www.ustrcr.cz/cs/audio-archiv-pate-vyroci-volby-emila-hachy-prezidentem>

¹⁷⁶ <http://tn.nova.cz/magazin/historie/kalendarium/emil-hacha-tezky-osud-prezidenta-v-okupovane-zemi.html>

Vůdce A. Hitler se státním prezidentem na Hradě pražském dne 16. 3. 1939¹⁷⁷

E. Hácha jako tzv. státní prezident Protektorátu Čechy a Morava¹⁷⁸

¹⁷⁷ HÁJEK, Karel; HÁCHA, Theodor, HRUBÝ, Adolf. *Jihočech Emil Hácha : (obraz domova, rodu a života pana státního presidenta vydaný v roce jeho sedmdesátých narozenin)*. České Budějovice: Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky. 1942.

¹⁷⁸ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 3

E. Hácha se zastupujícím říšským protektorem R. Heydrichem ¹⁷⁹

Symbolický akt stvrzující podřízenost Čech a Moravy - E. Hácha předává R. Heydrichovi 19. 11. 1941 sedm klíčů ke klenotnici, ve které jsou uloženy české korunovační klenoty ¹⁸⁰

¹⁷⁹ <http://www.homoeconomicus.cz/Politika/Prezident/Clanky/13%20Hacha.php>

¹⁸⁰ PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Rybka, 2007. s. 243

Hrob E. Háchy na pražských Vinohradech. K označení jeho hrobu i jeho jménem došlo před svátkem zesnulých na podzim roku 1994¹⁸¹

Obraz E. Háchy v současném umění - Hra divadla Feste „*Já na Háchu, Háchu na mě*“¹⁸²

¹⁸¹ <http://www.hacha.cz/dominanta-hachova-zivota.php>

¹⁸² <http://www.divadlofeste.cz/dr-emil-hacha/>